

SENIORI V ČR V DATECH

2022

Lidé a společnost

Praha, datum vydání

Kód publikace: 310034-22

Č. j.: CSU / CSU-17520/2022

Pořadové číslo v roce: 1

Zpracoval: Odbor statistiky trhu práce a rovných příležitostí

Ředitel odboru: Mgr. Dalibor Holý

Kontaktní osoba: Mgr. Dalibor Holý

e-mail: dalibor.holy@czso.cz

Zajímají Vás nejnovější údaje o inflaci, HDP, obyvatelstvu, průměrných mzdách a mnohé další? Najdete je na stránkách ČSÚ na internetu: www.czso.cz

KONTAKTY V ÚSTŘEDÍ

Český statistický úřad

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 051 111
www.czso.cz

Oddělení informačních služeb

tel.: 274 052 304, 274 052 451
e-mail: infoservis@czso.cz

Prodejna publikací ČSÚ

tel.: 274 052 361 | e-mail: prodejna@czso.cz

Evropská data (ESDS), mezinárodní srovnání

tel.: 274 052 347, 274 052 757 | e-mail: esds@czso.cz

Ústřední statistická knihovna

tel.: 274 052 361 | e-mail: knihovna@czso.cz

INFORMAČNÍ SLUŽBY V REGIONECH

Hl. m. Praha

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 052 673, 274 054 223
e-mail: infoservispraha@czso.cz | www.praha.czso.cz

Středočeský kraj

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 054 175
e-mail: infoservisstc@czso.cz | www.stredocesky.czso.cz

České Budějovice

Žižkova 1, 370 77 České Budějovice, tel.: 386 718 440
e-mail: infoserviscb@czso.cz | www.cbudejovice.czso.cz

Plzeň

Slovanská alej 36, 326 64 Plzeň, tel.: 377 612 108, 377 612 145
e-mail: infoservisplzen@czso.cz | www.plzen.czso.cz

Karlovy Vary

Závodní 360/94, 360 06 Karlovy Vary, tel.: 353 114 529, 353 114 525
e-mail: infoserviskv@czso.cz | www.kvary.czso.cz

Ústí nad Labem

Špálova 2684, 400 11 Ústí nad Labem, tel.: 472 706 176, 472 706 121
e-mail: infoservisul@czso.cz | www.ustinadlabem.czso.cz

Liberec

Nám. Dr. Edvarda Beneše 585/26, 460 01 Liberec 1, tel.: 485 238 811
e-mail: infoservislbc@czso.cz | www.liberec.czso.cz

Hradec Králové

Myslivečkova 914, 500 03 Hradec Králové 3, tel.: 495 762 322,
495 762 317 | e-mail: infoservishk@czso.cz | www.hradeckralove.czso.cz

Pardubice

V Ráji 872, 531 53 Pardubice, tel.: 466 743 480, 466 743 418
e-mail: infoservispa@czso.cz | www.pardubice.czso.cz

Jihlava

Ke Skalce 30, 586 01 Jihlava, tel.: 567 109 062, 567 109 073
e-mail: infoservisvys@czso.cz | www.jihlava.czso.cz

Brno

Jezuitská 2, 601 59 Brno, tel: 542 528 115, 542 528 200
e-mail: infoservisbrno@czso.cz | www.brno.czso.cz

Olomouc

Jeremenkova 1142/42, 772 11 Olomouc, tel.: 585 731 516, 585 731 511
e-mail: infoservisolom@czso.cz | www.olomouc.czso.cz

Zlín

tř. Tomáše Bati 1565, 761 76 Zlín, tel.: 577 004 932, 577 004 935
e-mail: infoservis-zl@czso.cz | www.zlin.czso.cz

Ostrava

Repinova 17, 702 03 Ostrava, tel: 595 131 230, 595 131 232
e-mail: infoservis_ov@czso.cz | www.ostrava.czso.cz

ISBN 978-80-250-3302-9 (pdf)

© Český statistický úřad, Praha, 2022

Obsah

Úvod.....	6
1. Demografické charakteristiky seniorů.....	8
1.1. Počet a podíl seniorů	8
1.2. Věkové složení seniorské populace.....	10
1.3. Senioři podle pohlaví.....	12
1.4. Senioři podle rodinného stavu	12
1.5. Demografické události seniorů.....	13
1.5.1. Sňatky a rozvody.....	13
1.5.2. Narození dítěte	14
1.5.3. Stěhování	15
1.5.4. Zemřelí a úroveň úmrtnosti	16
1.5.5. Příčiny smrti.....	18
2. Senioři a první obvyklé bydliště po narození	20
2.1. Senioři podle prvního obvyklého bydliště po narození	21
2.2. Srovnání prvního obvyklého bydliště po narození podle věku.....	22
2.3. Srovnání prvního obvyklého bydliště po narození seniorů podle krajů.....	23
2.4. Srovnání prvního obvyklého bydliště po narození seniorů podle velikostních skupin obcí	25
3. Příjmy a výdaje domácností seniorů.....	27
3.1. Velikost a složení domácností seniorů.....	27
3.2. Čistý peněžní příjem	29
3.3. Vycházení s příjmem.....	30
3.4. Příjmová chudoba	31
3.5. Materiální a sociální deprivace	32
3.6. Výdaje	33
4. Výdaje zdravotních pojišťoven na léčbu seniorů	34
5. Senioři na trhu práce	41
5.1. Vývoj ekonomické aktivity a neaktivity	41
5.2. Pracující senioři.....	43
5.3. Pracující senioři podle odvětví	44
5.4. Nezaměstnaní senioři	46

6. Sociální zabezpečení.....	47
6.1. Důchody.....	47
6.2. Zařízení sociálních služeb	52
6.3. Příspěvek na péči	54
6.4. Senioři s průkazem OZP	56
7. Senioři a kriminalita	58
7.1. Majetková kriminalita.....	59
7.2. Násilná kriminalita	61
7.3. Senioři jako pachatelé trestné činnosti	62
8. Senioři a informační technologie	63
8.1. Mobilní telefon	63
9. Shrnutí	68
Seznam grafů a tabulek.....	72
Grafy.....	72
Tabulky.....	74
Seznam autorů publikace	75

Úvod

Milí čtenáři,

dostáváte do rukou každoroční souhrnnou analýzu o seniorech v datech, která loni na Českém statistickém úřadě prošla výraznou revizí. Na jejím obsahu se podílí hned několik oddělení se snahou dodat laické i odborné veřejnosti co nejkomplexnější pohled na tuto skupinu naší populace, a to z nejrůznějších hledisek. Každý autor zpracoval část v oblasti své expertizy.

Jednotlivé kapitoly jsou provázeny názornými tabulkami a grafy.

Každý rok je upřednostněna jiná problematika, která v publikaci dostane výraznější prostor než ostatní kapitoly. V roce 2022 tvoří páteř publikace oblast sociálního zabezpečení.

Specifikou letošního roku je kapitola věnovaná výstupům ze Sčítání lidu, domů a bytů 2021.

Vymezení pojmu seniorské populace není v publikaci jednoznačné – a odvíjí se od obsahu každé kapitoly.

Statistická data mohou být založena pouze na chronologickém věku jako měřitelné proměnné.

Oproti tomu „sociální věk“ se váže na jednotlivé etapy a fáze života, které jsou historicky proměnlivé.

V kapitole věnované demografickým charakteristikám seniorů lze najít nejenom jejich počty, ale i pohled na jejich demografické události.

Kapitola věnovaná sociálnímu zabezpečení cílí nejen na důchody, ale i na zařízení sociálních služeb.

Významný je též blok věnovaný příjmům a výdajům domácností seniorů a ohrožení chudobou.

Zajímavá může být nesporně i jejich participace na trhu práce či oblast kriminality seniorů, v níž je pozornost upřena na jejich zranitelnost v podobě obětí trestných činů. Čím dál více pozornosti si senioři zaslouží rovněž na poli informačních a komunikačních technologií, s nimiž nejenže čím dál častěji přicházejí do kontaktu, ale aktivně je využívají.

Tato analýza by měla přispět k ucelenějšímu pohledu na výraznou složku naší populace a stát se fundovaným podkladem pro nejrůznější politická opatření, jež těmto spoluobčanům pomohou.

1. Demografické charakteristiky seniorů

Kdo je senior? V demografické statistice je senior běžně definován pomocí kritéria jeho věku, kdy za seniora je považována každá osoba ve věku 65 či více let.

(Ve starších datových zdrojích se lze setkat i s nižší hranicí seniorského věku 60 let.)

Zdroje dat: Počet obyvatel a jeho složení podle věku a rodinného stavu vychází z výsledků sčítání a návazné bilance demografických událostí podle pohlaví, ročníku narození a rodinného stavu. Počínaje rokem 2021 stav obyvatel navazuje na výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2021, v letech 2011–2020 byl základem bilance stav zjištěný při sčítání lidu, domů a bytů 2011.

Údaje o sňatcích, narozených a úmrtích vychází z hlášení, které zasílají Českému statistickému úřadu matriční úřady, zdrojem dat o rozvodech je informační systém Ministerstva spravedlnosti ČR a v případě stěhování Informační systém evidence obyvatel a Cizinecký informační systém (oba ve správě Ministerstva vnitra ČR).

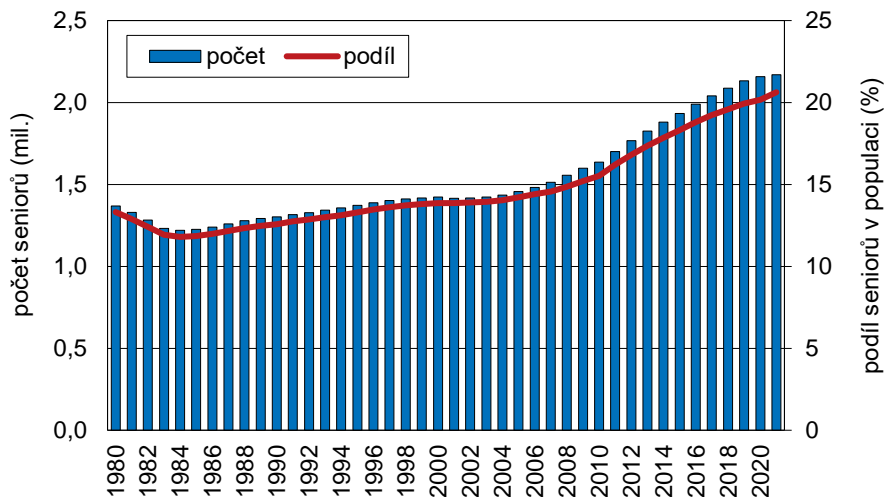
1.1. Počet a podíl seniorů

Počet osob ve věku 65 či více let se v Česku nepřetržitě zvyšuje od poloviny 80. let 20. století. Nárůst počtu seniorů výrazně zrychlil na konci prvního desetiletí 21. století, když přes hranici 65 let věku začaly přecházet silné populační ročníky osob narozených ve 40. letech 20. století. Zatímco během let 2001–2010 se počet seniorů navýšil o 185 tisíc, mezi počátkem roku 2011 a koncem roku 2020 to bylo o 521 tisíc. V posledních dvou letech byl růst počtu seniorů zbrzděn, kromě již méně početných ročníků překračujících hranici 65 let také v důsledku zhoršených úmrtnostních podmínek v době pandemie covidu-19. V závěru roku 2021 bylo v populaci Česka o necelých 11 tisíc seniorů více než před rokem, což představovalo růst o 0,5 %, nejméně za poslední dekádu.

Podle posledních údajů o věkovém složení populace bylo na konci roku 2021 ve věku 65 či více let 2,17 milionu obyvatel České republiky. Z regionálního pohledu absolutně nejvíce z nich mělo trvalé bydliště ve Středočeském kraji (262 tisíc), dále v Praze (251 tisíc), Moravskoslezském (245 tisíc) a Jihomoravském kraji (244 tisíc).

Graf 1.1 Počet a podíl seniorů 65+ v populaci v letech 1980–2021 (k 31. 12.)

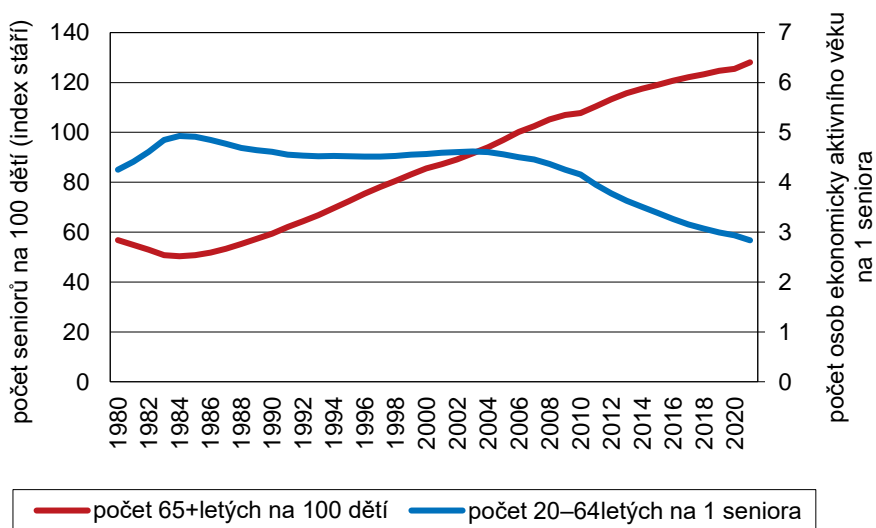

Zdroj: ČSÚ

Dlouhodobě rostoucí je v Česku i podíl seniorů na celkové populaci, který je jedním ze základních ukazatelů stárnutí populace. Stejně jako absolutní počet seniorů se i váha seniorů v populaci v podstatě nepřetržitě zvyšuje od poloviny 80. let 20. století, tedy již téměř 40 let. Na počátku tohoto století bylo ve věku 65 či více let 13,9 % obyvatel, na počátku roku 2011 pak 15,6 % a na konci roku 2021 již tyto osoby představovaly více než pětinu populace, a to 20,6 %. Meziročně jejich podíl v populaci vzrostl o 0,5 p. b. Na úrovni krajů se podíl seniorů k 31. 12. 2021 pohyboval v rozmezí 18,9 až 22,4 %, přičemž nejmenší zastoupení měli senioři v populaci Středočeského kraje a největší v populaci kraje Královéhradeckého.

Z pohledu veřejných financí je důležitým ukazatelem také počet osob ekonomicky aktivního věku (zde aproximován věkem 20–64 let) na jednoho seniora. Tento poměr v posledních patnácti letech výrazně klesal, když početní nárůst seniorů doprovázel úbytek osob ekonomicky aktivního věku. Zatímco v letech 2006 a 2007 připadlo na jednoho seniora (65+ let) 4,5 osob ve věku 20–64 let, do roku 2019 se tento počet snížil na hranici 3, a na konci roku 2021 dosáhl 2,8 osob. Od roku 2006 zároveň počet seniorů převyšuje počet dětí do 15 let věku a jejich převaha se neustále zvyšuje. Dle hodnoty indexu stáří na konci roku 2021 na sto dětí ve věku 0–14 let připadalo již 128 seniorů ve věku 65 či více let.

Graf 1.2 Počet osob ve věku 65+ let na 100 dětí ve věku 0–14 let (index stáří) a počet osob ve věku 20–64 let na 1 osobu ve věku 65+ let v letech 1980–2021 (k 31. 12.)

Zdroj: ČSÚ

1.2. Věkové složení seniorské populace

Početně nejsilnější pětiletou věkovou skupinu v rámci seniorské populace (se zhruba třetinovým podílem) tvoří tradičně ti nejmladší, tj. osoby ve věku 65–69 let. Jejich převaha nad vyššími věkovými skupinami však aktuálně není nikterak výrazná, což souvisí s historickým vývojem porodnosti.

Díky silným populačním ročníkům narozených ve 40. letech 20. století totiž v posledních deseti letech velmi výrazně přibýlo seniorů ve věku 70–74 let, a naopak počet obyvatel ve věku 65–69 let se od roku 2016 snižoval. V roce 2021 bylo starších šedesátníků 660 tisíc, jen o necelých 45 tisíc více než mladších sedmdesátníků (615 tisíc), zatímco o šest let dříve byl rozdíl těchto dvou skupin téměř 200tisícový (na konci roku 2015 bylo 65–69letých 693 tisíc a 70–74letých seniorů 495 tisíc). Stále však platí, že v každé další pětileté věkové skupině vyššího věku je vlivem s věkem rostoucí úmrtnosti počet obyvatel nižší.

Senioři ve věku 65 až 74 let společně zahrnují téměř tři pětiny všech seniorů, zbylé dvě pětiny zastupují dvě podobně velké skupiny osob ve věku 70–79 let (443 tisíc v roce 2021) a osob ve věku 80 a více let (451 tisíc). Většina z věkové skupiny 80+ let patřila mezi osmdesátníky (387 tisíc), devadesátníky bylo podle bilance ČSÚ na konci roku 2021 přibližně 64 tisíc obyvatel Česka, a ve věku 100 a více let bylo 756 osob.

Tab. 1.1 Senioři 65+ podle věku ve vybraných letech (k 31. 12.)

Věková skupina (v letech)	2011	2013	2015	2017	2019	2021
65–69	595 116	657 256	692 992	684 548	678 927	659 696
70–74	402 749	452 772	495 189	569 661	602 974	615 177
75–79	307 188	303 467	323 695	358 552	408 629	443 093
80–84	234 820	237 196	232 005	226 588	234 495	252 668
85–89	124 404	128 160	135 023	141 839	142 589	134 175
90–94	31 495	42 044	47 086	49 852	52 981	53 591
95+	5 664	4 649	6 422	9 143	11 035	10 709
Celkem 65+	1 701 436	1 825 544	1 932 412	2 040 183	2 131 630	2 169 109
Podíl 65+ v populaci v %	16,2	17,4	18,3	19,2	19,9	20,6

Zdroj: ČSÚ

Průměrný věk seniorů se za posledních pět let zvýšil o téměř čtyři desetiny roku. Průměrný senior-muž byl na konci roku 2021 ve věku 73,8 let a průměrná žena-seniorka ve věku 75,2 let.

1.3. Senioři podle pohlaví

Ač na počátku života, v dětském, mladším i středním produktivním věku mírně převládají muži nad ženami, v seniorské skupině je tomu naopak – žen je více než mužů. Jejich převaha se nicméně v čase mírně snižuje. Na konci roku 2021 bylo mezi seniory ve věku 65 či více let 57,9 % žen a 42,1 % mužů, na 100 žen tak připadalo 73 mužů, zatímco na počátku roku 2011 bylo žen 59,7 %, resp. na 100 seniorek připadlo 68 seniorů. Podíl žen přitom s věkem postupně roste, u nejmladších seniorů ve věku 65–69 let bylo podle posledních dostupných údajů žen 53 %, v nejstarší věkové skupině od 95 let věku ženy představovaly až 81 % seniorů.

1.4. Senioři podle rodinného stavu

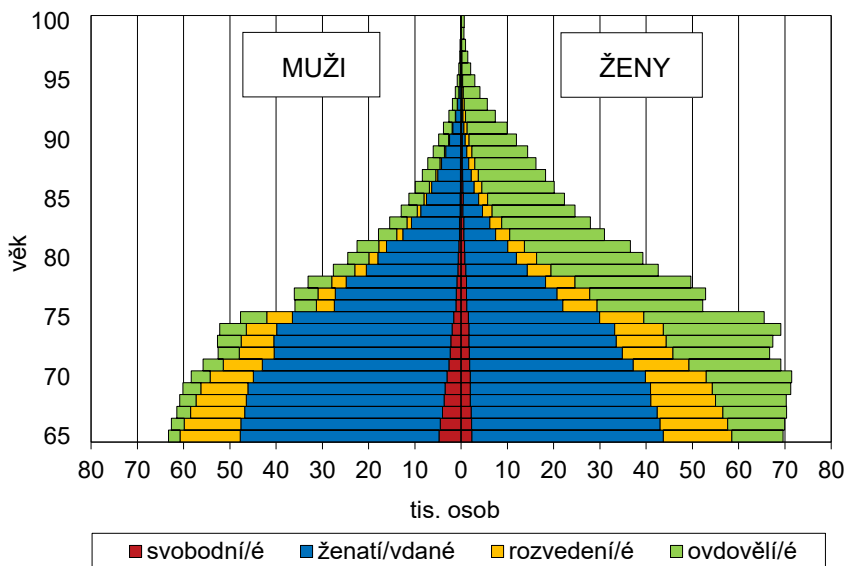
Zatímco muži ve věku 65 a více let jsou většinou ženatí – podle údajů z konce roku 2021 ze 70 %, u žen-seniorek jsou početně významné dvě skupiny – vdané a ovdovělé. Do roku 2018 převažovaly mezi seniorkami ovdovělé ženy, dle bilance k 31. 12. 2021 byly vdané i ovdovělé ženy zastoupeny rovnoměrně, každá ze 41 %. Druhou nejpočetnější skupinu u mužů-seniorů a třetí u žen-seniorek představovaly osoby rozvedené.

V průběhu posledních 20 let došlo ke snížení podílu ovdovělých mezi seniory a naopak k růstu zastoupení osob rozvedených. Mírně vzrostl v úhrnném pohledu i podíl sezdaných, nicméně zvýšilo se zastoupení pouze vdaných žen mezi seniorkami, naopak zastoupení ženatých mužů mezi seniory šlo mírně dolů.

Struktura seniorů podle rodinného stavu se s rostoucím věkem mění – mezi muži i ženami s věkem postupně narůstá váha ovdovělých. U žen (dle koncového stavu roku 2021) ovdovělé početně převažovaly nad vdanými již od věku 76 let, u mužů došlo k početnímu převýšení ovdovělých nad ženatými až od věku 91 let.

Graf 1.3 Senioři 65+ podle věku, pohlaví a rodinného stavu k 31. 12. 2021

Zdroj: ČSÚ

1.5. Demografické události seniorů

Do běžné každoroční demografické statistiky se senioři zapisují nejčastěji v případě úmrtí, najdeme je však také ve statistice sňatků, rozvodů, stěhování, muže i mezi otci narozených dětí.

1.5.1. Sňatky a rozvody

Do manželství vstupuje ročně více jak tisíc osob ve věku 65 či více let, častěji jde o muže než o ženy. Intenzita sňatečnosti je nicméně v seniorském věku již nízká, zejména v případě žen. V roce 2021 vstoupilo do manželství 1 318 mužů ve věku 65 a více let, tj. necelých 5 z každého 1 000 neženatých mužů a 645 žen tohoto věku, méně než 1 z 1 000 nevdaných žen.

Jen mírně nižší je počet seniorů, kteří se zapisují do demografické statistiky svým rozvodem a opět jde častěji o rozvod muže než ženy tohoto věku.

V roce 2021 bylo právně ukončeno rozvodem manželství 746 mužů ve věku 65 či více let, resp. 426 žen tohoto věku. Míra rozvodovosti mužů a žen si je ale bližší než v případech sňatečnosti (1,2 rozvodu muže na 1 000 ženatých 65+ let vs. 0,8 rozvodu ženy na 1 000 vdaných 65+ let).

Tab. 1.2 Demografické události seniorů 65+ ve vybraných letech

Událost a pohlaví	2011	2013	2015	2017	2019	2021
Sňatky – muži	608	706	841	1 094	1 267	1 318
Sňatky – ženy	252	325	374	486	640	645
Rozvody – muži	527	631	727	766	893	746
Rozvody – ženy	260	339	400	387	454	426
Narození potomka – muži	22	32	45	62	39	38
Narození potomky – ženy	-	-	-	-	-	-
Ovdovění – muži	8 015	8 540	8 870	9 044	9 512	11 820
Ovdovění – ženy	19 252	20 600	21 521	22 332	23 064	30 332
Zemřelí – muži	37 271	39 733	41 622	42 797	44 327	57 857
Zemřelí – ženy	45 075	46 867	48 612	48 700	48 779	59 135
Stěhování do jiné obce v ČR – muži	4 735	4 967	5 680	5 805	5 485	6 310
Stěhování do jiné obce v ČR – ženy	8 778	9 016	9 992	9 726	8 834	10 061

Zdroj: ČSÚ

1.5.2. Narození dítěte

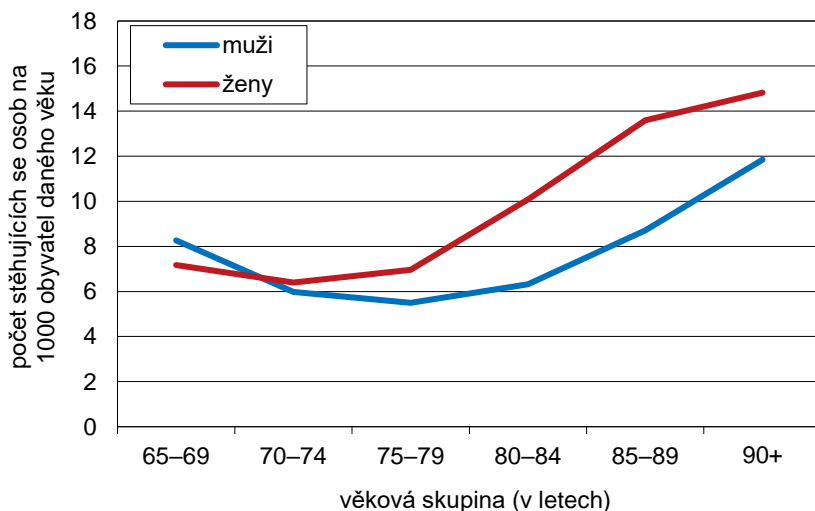
Ve statistice narozených dětí přirozeně nelze nalézt žádné záznamy o novém mateřství žen po dosažení 65 let věku, mužů tohoto věku uvedených v hlášení o narození jako otec dítěte je však každoročně několik desítek. V roce 2021 mělo takto letitého otce uvedeno 38 živě narozených dětí, maximum posledního desetiletí připadlo na rok 2017, kdy šlo o 62 novorozenců s otcem ve věku od 65 let výše.

1.5.3. Stěhování

Senioři se také stěhují, resp. mění své registrované bydliště. Data přitom ukazují, že intenzita stěhování po území Česka se po 75. roce věku mírně zvyšuje – pravděpodobně jde o důsledek stěhování do menšího obydlí, k rodinným příslušníkům či do zařízení sociální péče, nicméně důvod stěhování statistika nezjišťuje. V roce 2021 nahlásilo změnu obce svého bydliště v rámci České republiky 16,4 tisíce obyvatel, kteří již přesáhli věk 65 let, v relativním vyjádření 7,6 z 1 000 seniorů. Skutečný počet stěhování je ale o něco vyšší, neboť s výjimkou Prahy statistika nesleduje změny bydliště uvnitř obce (mezi městskými částmi Prahy se v roce 2021 stěhovalo dalších 2,5 tisíce seniorů).

Graf 1.4 Míry stěhování seniorů 65+ mezi obcemi České republiky v pětiletých věkových skupinách v roce 2021

Zdroj: ČSÚ

1.5.4. Zemřelí a úroveň úmrtnosti

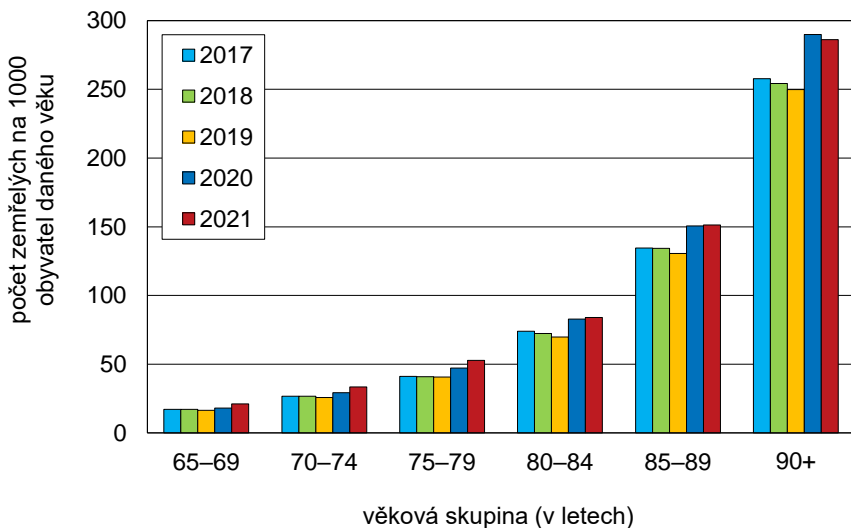
V průběhu roku 2021 zemřelo 140 tisíc osob, nejvíce v celém poválečném období, když počet úmrtí výrazně vzrostl v posledních dvou letech, v době epidemie covidu-19. Čtyři pětiny zemřelých se věkem řadí mezi seniory, v roce 2021 bylo ve věku 65 či více let téměř 117 tisíc zemřelých. V letech 2011–2019 přitom ročně umíralo, s mírně rostoucí tendencí, 82–93 tisíc seniorů, v roce 2020 pak zemřelo 109 tisíc seniorů.

V roce 2020 byl meziročně vyšší počet zemřelých ve všech seniorských věkových skupinách, přičemž nejvýrazněji, o více než 20 %, u skupin 80–84 a 75–79 let, nejméně, o 9 %, ve skupině 65–69 let. V roce 2021 dále rostl počet úmrtí ve skupinách do 85 let věku – u pětiletých skupin sedmdesátníků o 16 %, u 65–69letých o 14 % – ale úmrtí starších seniorů ve skupinách 85–89, 90–94 a 95+ let bylo naopak meziročně méně. Skupinou s nejvyšším počtem zemřelých se nově stala věková skupina 75–79 let (22,6 tisíce zemřelých), počet zemřelých ve věkových skupinách 70–74, 80–84 a 85–89 let byl oproti ní mírně nižší (v každé skupině necelých 21 tisíc úmrtí). Do vývoje počtu zemřelých v jednotlivých věkových skupinách se totiž promítá nejen úroveň úmrtnosti, ale i historický vývoj porodnosti (posun silného ročníku 1946 do věkové skupiny 75–79 let).

Míry úmrtnosti vyjadřující počet zemřelých na tisíc obyvatel daného věku měly v čase až do roku 2019 obecně klesající trend. Zcela jinak se však vyvíjely v letech 2020 a 2021, v době epidemie covidu-19. Zatímco v předpandemickém roce 2019 se míry úmrtnosti ve všech seniorských pětiletých věkových skupinách (jako poslední uvažována kategorie 90+) meziročně o 1–4 % snížily, v roce 2020 došlo k jejich nemalému plošnému zvýšení. U 65–69letých osob vzrostly o 9 % (relativně nejnižší nárůst), u 80–84letých až o 19 %, v ostatních věkových skupinách o 14–16 %. V roce 2021 byly meziroční změny úmrtnosti u věkových skupin různorodější. Nejhorší vývoj zaznamenaly míry úmrtnosti nejmladších 65–69letých seniorů, které se dále navýšily o 16 %, a nárůst měr úmrtnosti 70–74letých seniorů byl jen mírně nižší, 15%. Poměrně výrazné (11%) bylo i zvýšení míry úmrtnosti 75–79letých osob. Oproti tomu meziroční změna úmrtnosti ve skupinách 80–84, 85–89 a 90+ let (+–1 až 2%) se nevymykala běžnému meziročnímu vývoji.

Graf 1.5 Míry úmrtnosti seniorů 65+ v pětiletých věkových skupinách v letech 2017–2021

Zdroj: ČSÚ

Úroveň úmrtnosti je často hodnocena také pomocí ukazatele naděje dožití, který vyčísluje průměrný počet let, který má osoba daného věku před sebou, pokud by zůstaly zachovány úmrtnostní poměry daného roku. Úmrtnost mužů je přitom prakticky v každém věku vyšší než úmrtnost žen, a tak naděje dožití mužů tradičně zaostává za nadějí žen, v Česku při dosažení věku 65 let aktuálně o 4 roky. Do roku 2019 měla naděje dožití při narození, ale i ve věku 65 let, dlouhodobě rostoucí trend, muži ve věku 65 let mohli tehdy očekávat v průměru ještě 16 let života, 65leté ženy ještě téměř 20 let života. V letech 2020 a 2021 však v důsledku koronavirové epidemie naděje dožití poklesla, a to na úroveň zaznamenanou o zhruba 10 let dříve. Pokud by zůstaly zachovány úmrtnostní podmínky z roku 2021, pak by muži ve věku 65 let v průměru měli před sebou ještě 14,5 roku života, tj. dožili by se v průměru necelých 80 let, a 65leté ženy by měly před sebou ještě 18,6 roku života, tj. dožily by se v průměru téměř 84 let.

1.5.5. Příčiny smrti

Statistika příčin smrti vychází ze zpracování údajů v Listu o prohlídce zemřelého (LPZ), do kterého lékař uvádí onemocnění, stavy a případně další lékařské či jiné charakteristiky související s úmrtím. Z nich pak na základě mezinárodních pravidel ČSÚ vybírá (automatizovaně pomocí programu IRIS) základní příčinu smrti, z které pak vychází statistické třídění.

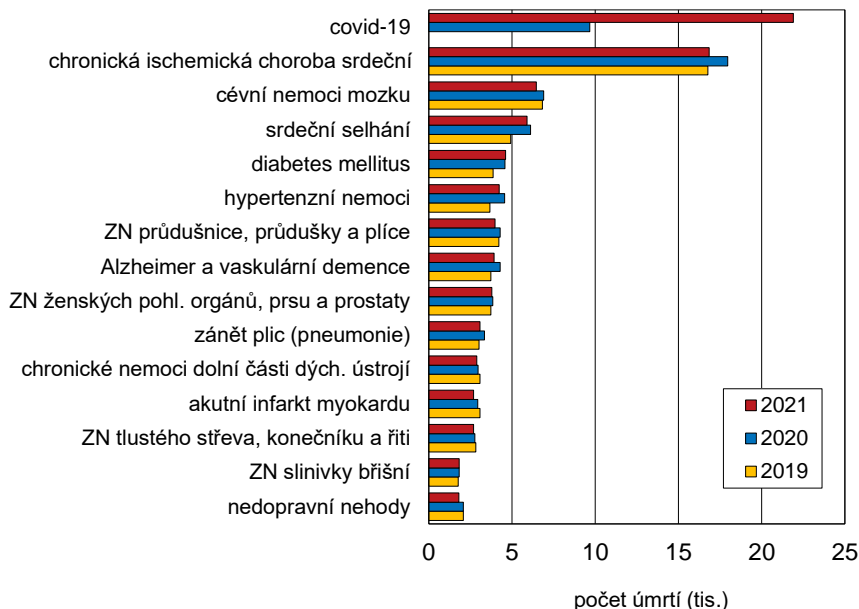
Základní příčina smrti je Světovou zdravotnickou organizací definována jako (a) onemocnění nebo zranění, které iniciovalo řetězec chorobných stavů přímo vedoucích ke smrti, nebo (b) okolnosti nehody či násilí, jež způsobily smrtelné poranění.

Nejčastějšími příčinami úmrtí bývají u seniorů chronická ischemická choroba srdeční, cévní nemoci mozku, z dalších onemocnění oběhové soustavy pak srdeční selhání, akutní infarkt myokardu (v posledních letech na ústupu) a hypertenzní nemoci. Druhou velkou skupinou příčin smrti jsou zhoubné nádory, mezi nimiž převládá rakovina průdušnice, průdušky a plic spolu s nádory ženských pohlavních orgánů a prsu, u mužů prostaty. Četnějšími příčinami úmrtí bývají také nádory v trávicí soustavě (tlustého střeva, konečníku a řiti a slinivky břišní). Z ostatních významnějších skupin onemocnění vedoucích k úmrtí seniorů poslední dobou nabývá na významu Alzheimerova nemoc a vaskulární demence a cukrovka.

V roce 2021 však byl celkově nejčastější příčinou úmrtí 65letých a starších osob covid-19, který stál za bezmála 22 tisíci úmrtími, tj. způsobil téměř každé páté úmrtí seniora. Druhá nejčastější příčina – chronická ischemická choroba srdeční – byla určena jako základní příčina smrti u necelých 17 tisíc seniorů (jedna osmina úmrtí seniorů). Cévním onemocněním mozku na třetí pozici podleho 6,5 tisíce seniorů a mezi 4 až 6 tisíci jich zemřelo na příčiny na čtvrtém až devátém místě, kterými byly srdeční selhání, cukrovka, hypertenzní nemoci, zhoubný nádor průdušnice, průdušky a plic, Alzheimerova nemoc a vaskulární demence a zhoubný nádor ženských pohlavních orgánů, prsu a prostaty.

Graf 1.6 Zemřelí senioři 65+ v letech 2019, 2020 a 2021 podle příčin smrti (15 nejčastějších příčin v roce 2021)

Pozn.: Zkratkou ZN označeny zhoubné novotvary.

Zdroj: ČSÚ

Covid-19 vnesl do struktury příčin smrti seniorů významnou změnu již v prvním roce výskytu v ČR (2020), kdy způsobil druhý nejvyšší počet úmrtí seniorů (přes 9,5 tisíce), zastoupení dalších příčin smrti mezi nejčastějšími (top10, resp. top15) se ale jinak nezměnilo, a to ani vůči roku předcházejícímu covidové pandemii (covid-19 jen vyřadil z top15 zhoubné nádory krvetvorné a příbuzné tkáně).

2. Senioři a první obvyklé bydliště po narození

Kapitola Demografické charakteristiky seniorů ukázala na nezanedbatelné a stále rostoucí zastoupení seniorů ve věku 65 a více let v populaci Česka, které dosáhlo pětinového podílu na konci roku 2021. Mimo to poukázala také na jejich specifika. Z nich lze ke konci roku 2021 připomenout například vyšší zastoupení žen (57,9 %) než mužů (42,1 %) nebo rozdílnou strukturu podle rodinného stavu, kdy 70 % seniorů-mužů byli ženatí muži, zatímco vdaných ženy bylo 41 % seniorek a dalších 41 % byly ženy ovdovělé. Sčítání lidu, domů a bytů 2021 zaznamenalo v populaci Česka 20,4% podíl seniorů ve věku 65 a více let a odhalilo další rozdíly demografických charakteristik této části populace od populace celkové. Podíl žen mezi obyvateli ve věku 65 a více let byl 57,9 %, zatímco v celé populaci byl 50,7 %. Populace seniorů byla tvořena svobodnými pouze z 3,3 % a ovdovělými z 28,8 %, zatímco populace ve věku 16 a více let svobodnými z 31,1 % a ovdovělými z 8,3 %. Ze seniorů ve věku 65 a více let deklarovalo 32,5 % obyvatel, že jsou věřící, zatímco v celé populaci byl tento podíl 22,2 %. Mezi seniory ve věku 65 a více let bylo takových s vysokoškolským vzděláním 11,2 % a se vzděláním středním nebo vyučením (bez maturity) 39,7 %. Stejně podíly byly mezi všemi obyvateli ve věku 15 a více let 17,6 % a 31,0 %. Odhalit specifika prvního obvyklého bydliště po narození právě u seniorů ve věku 65 a více let si klade za cíl analýza na následujících stránkách.

Metodika: Dotaz na místo prvního obvyklého bydliště po narození byl ve sčítání lidu, domů a bytů 2021 formulován jako „Kde bylo Vaše první obvyklé bydliště po narození?“. Podle pokynu k této otázce měl respondent vyplnit první bydliště, kde žil hned po narození, přičemž ho neměl zaměnit za místo narození, které je uvedeno např. v rodném listu a označuje skutečné místo narození. Obec, okres, případně stát se měly uvádět podle názvu a hranic platných ke dni sčítání, tedy 26. 3. 2021. Praha byla pro účel této otázky považována za jednu obec. V odpovědi měl respondent možnost zaškrtnout odpověď „Ve stejné obci jako k 26. 3. 2021“ nebo „V jiné obci v ČR“ a slovy zapsat obec, okres a kraj nebo zaškrtnout odpověď „V jiném státě“ a tento stát dále slovy zapsat.

V případě, že respondent vyplňoval elektronický sčítací formulář, mohl vybrat ze seznamu obcí v Česku za pomoci našeptávače (našeptávač obsahoval všechny obce v Česku k rozhodnému datu sčítání) anebo vyplnit obec, okres a kraj volně textem bez našeptávače (tuto možnost využili respondenti v případě zaniklých obcí apod.). Kromě údajů ze sčítacích formulářů byly využity i informace ze soustavy registrů obyvatelstva ministerstva vnitra.

2.1. Senioři podle prvního obvyklého bydliště po narození

Senioři ve věku 65 a více let se od celé populace lišili při srovnání místa obvyklého bydliště v době sčítání s prvním obvyklým bydlištěm po narození.

Metodika: osoba, která měla v době sčítání obvyklé bydliště ve stejné obci jako po narození, se někdy pro zjednodušení nazývá rodák.

Zatímco rodáky byla podle sčítání polovina (50,4 %) všech obyvatel, mezi seniory ve věku 65 a více let bylo rodáků jen 38,6 % (tab. 2.1). Dále podíl všech obyvatel, kteří žili po narození v jiném kraji než v době sčítání, dosáhl 17,1 %. Mezi seniory byl tento podíl téměř čtvrtinový (24,4 %).

Tab. 2.1 Podíl obyvatel podle prvního obvyklého bydliště po narození podle Sčítání 2021 (v %)

První obvyklé bydliště po narození	Obyvatelé	
	všichni	z toho ve věku 65 a více let
V obci obvyklého pobytu	50,4	38,6
V jiné obci okresu obvyklého pobytu	14,6	16,7
V jiném okrese kraje obvyklého pobytu	8,2	10,3
V jiném kraji	17,1	24,4
V zahraničí	6,5	5,6
V Česku – nezjištěno	3,2	4,4
Nezjištěno	0,0	0,0

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2021 ČSÚ

Za bydliště po narození mohla být ve sčítacím formuláři také označena jiná obec stejného okresu, jiný okres stejného kraje, jiný kraj, zahraničí nebo blíže nespecifikované místo v Česku (minimální část respondentů otázku nezodpověděla).

Podíl každé z těchto kategorií byl mezi celou populací a populací seniorů přibližně stejný. Populace seniorů se tedy ve výsledku lišila hlavně nižším zastoupením osob s bydlištěm ve stejné obci při narození i při sčítání a vyšším zastoupením osob s prvním bydlištěm v jiném kraji než při sčítání.

2.2. Srovnání prvního obvyklého bydliště po narození podle věku

Shoda či neshoda prvního obvyklého bydliště po narození s obvyklým bydlištěm v době sčítání byla různá v závislosti na věku (graf 2.1). Obec prvního bydliště po narození byla u všech pětiletých věkových skupin vyjma dvou nejčastěji totožná s obcí při sčítání. Dvěma výjimečnými skupinami jsou skupiny nejstarších obyvatel ve věku 95–99 let a 100 a více let, kteří měli obvyklé bydliště po narození nejčastěji v jiném kraji.

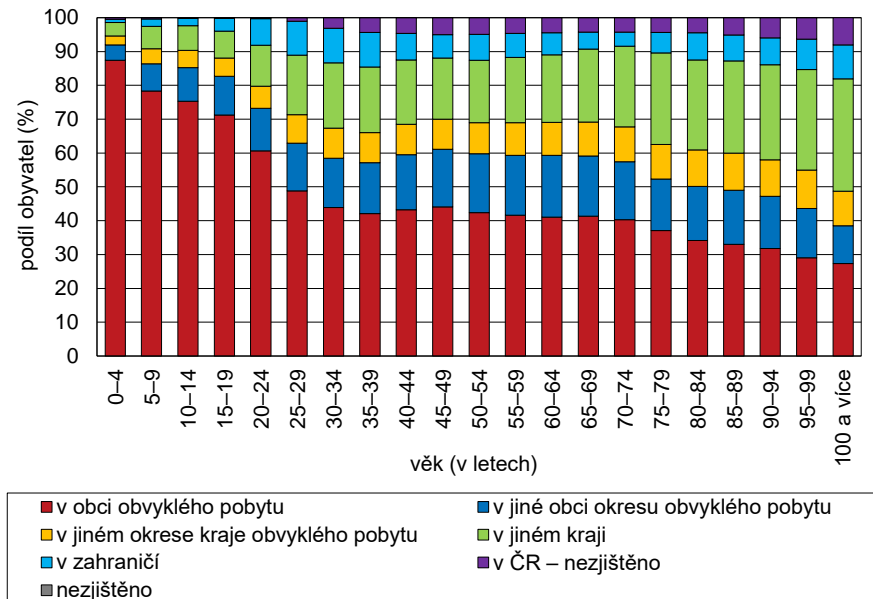
Zastoupení rodáků, tedy obyvatel, kteří měli obec bydliště po narození shodnou s obcí bydliště při sčítání, bylo s 87,4 % nejvyšší ve věku 0–4 let a klesalo s věkem na hodnotu 42,1 % až do 35–39 let. Nad 40 % se drželo do věku 70–74 let a s vyšším věkem dále klesalo.

Obyvatelé s prvním bydlištěm v jiné obci stejného okresu tvořili nejvyšších 18,3 % obyvatel ve věku 60–64 let. Podíl obyvatel s prvním bydlištěm v jiném okrese stejného kraje rostl s věkem a dosáhl nejvyšších 11,4 % ve věku 95–99 let. Jiný kraj byl druhým nejčastějším bydlištěm po narození pro osoby od věku 25–29 let do věku 90–94 let. Každá desátá osoba ve věku 25–29, 30–34, 35–39 let a 100 a více let měla první bydliště v zahraničí. Podíl obyvatel s bydlištěm po narození v Česku bez bližšího určení dosáhl nejvyšších 8,0 % u nejstarší věkové skupiny.

Senioři tak v téměř všech pětiletých věkových skupinách vykazovaly s věkem klesající podíl rodáků a osob s prvním bydlištěm v jiné obci stejného okresu a naopak rostoucí zastoupení osob s prvním bydlištěm v jiném okrese stejného kraje, v jiném kraji, v zahraničí a v blíže neurčené obci v Česku.

Graf 2.1 Podíl obyvatel podle obce prvního obvyklého bydliště po narození ve věkových skupinách podle Sčítání 2021 (v %)

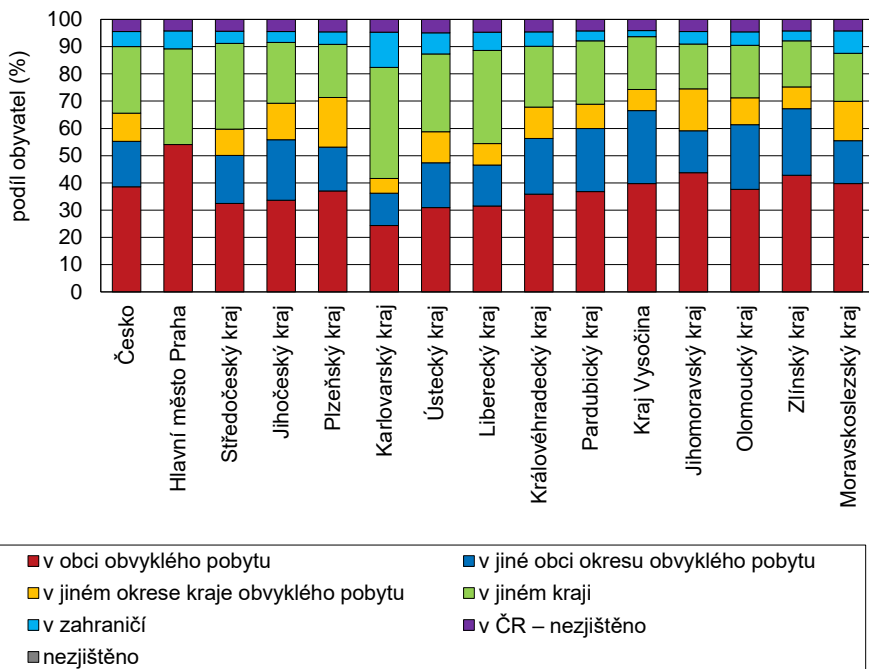
Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2021 ČSÚ

2.3. Srovnání prvního obvyklého bydliště po narození seniorů podle krajů

Podíl seniorů ve věku 65 a více let podle prvního obvyklého bydliště po narození se významně lišil mezi kraji (graf 2.2). Senioři v krajích Karlovarském, Ústeckém a Libereckém byli rodáky v nejmenší míře. Ve jmenovaném Karlovarském kraji byl rodákem jen zhruba každý čtvrtý senior (podíl 24,3 %). Naproti tomu byla rodáky více než polovina seniorů žijících v Hlavním městě Praze. Je třeba doplnit, že tyto podíly jsou ovlivněny několika faktory. Skutečnost, že Karlovarský kraj je nejmenším z krajů, pochopitelně snižuje pravděpodobnost, že senior tam bude rodákem. Další důležitou skutečností je to, že Hlavní město Praha je zároveň obec, okres i kraj, a kategorie „v obci obvyklého pobytu“, „v jiné obci okresu obvyklého pobytu“ a „v jiném okrese kraje obvyklého pobytu“ v případě Hlavního města Prahy společně spadají do kategorie „v obci obvyklého pobytu“.

Nejvyšší podíl seniorů s prvním bydlištěm po narození v jiné obci stejného okresu měl Kraj Vysočina. Tento podíl přesáhl jednu čtvrtinu (26,8 %). Naopak nejnižších 11,9 % dosáhl v Karlovarském kraji. Karlovarský kraj měl také nejnižší podíl seniorů s prvním bydlištěm po narození v jiném okrese téhož kraje, když tento podíl přesáhl pouhých 5 %. Na opačné straně žebříčku byl Plzeňský kraj, jehož skoro každý pátý senior žil po narození v jiném okrese Plzeňského kraje.

Graf 2.2 Podíl seniorů podle obce prvního obvyklého bydliště po narození v krajích podle Sčítání 2021 (v %)

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2021 ČSÚ

Jiný kraj byl prvním bydlištěm více než třetiny seniorů Libereckého kraje, Hlavního města Prahy a Karlovarského kraje. V posledním zmíněném měli čtyři z deseti seniorů bydliště po narození v jiném kraji. Naproti tomu v jiném kraji žilo po narození relativně nejméně seniorů v pásu Jihomoravského, Zlínského, Moravskoslezského a Olomouckého kraje.

Již tolikrát zmiňovaný Karlovarský kraj byl odlišný od ostatních krajů také vyšším podílem seniorů s bydlištěm po narození v zahraničí. Tento podíl dosáhl 12,9 % a byl následován až podílem 8,3 % v Moravskoslezském kraji. Podíl obyvatel, kteří své první bydliště po narození měli v Česku bez bližší specifikace, se v krajích pohyboval mezi 4,1 % a 4,7 %.

Zajímavé je zjištění, jaký byl kraj prvního bydliště seniorů s prvním bydlištěm v jiném kraji. Téměř každý osmý (podíl 12,6 %) senior, který žil v době sčítání ve Středočeském kraji, žil po narození v Hlavním městě Praze a každý desátý (podíl 10,2 %) senior, který žil v době sčítání v Hlavním městě Praze, žil po narození ve Středočeském kraji. Žádná další dvojice krajů nedosáhla více než 10 %. Mezi seniory žijícími v Karlovarském kraji bylo 8,1 % s bydlištěm po narození v Plzeňském kraji a 6,1 % s bydlištěm po narození ve Středočeském kraji.

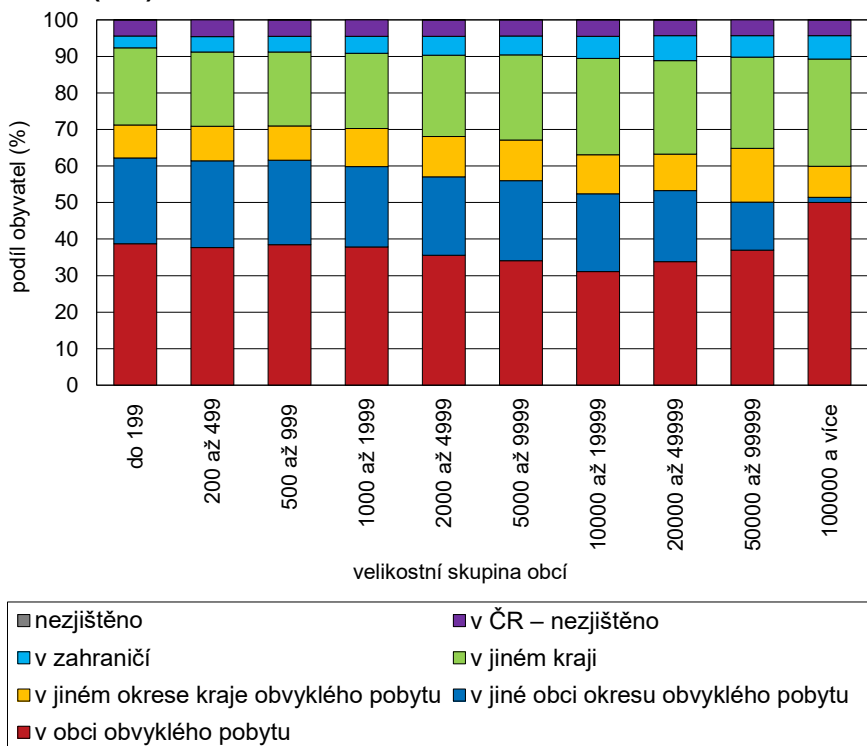
2.4. Srovnání prvního obvyklého bydliště po narození seniorů podle velikostních skupin obcí

Podíl seniorů ve věku 65 a více let podle prvního obvyklého bydliště se lišil také podle velikostních skupin obcí, ačkoliv tyto rozdíly nebyly tak výrazné (graf 2.3). Senioři rodáci tvořili nejnížší podíl 31,1 % ve velikostní skupině obcí 10 000 až 19 999 obyvatel. Naopak nejvyšší podíl rodáků byl v největší velikostní skupině obcí se 100 000 a více obyvateli, v které každý druhý senior byl rodák. Jinými slovy každý druhý senior, který žil při sčítání v roce 2021 v obci se 100 000 a více obyvateli, žil v této obci také po narození.

V jiné obci stejného okresu mělo bydliště po narození nejvyšší procento (23,7 %) seniorů v obcích s 200 až 499 obyvateli. Naproti tomu v obcích se 100 000 a více obyvateli žil po narození v jiné obci téhož okresu pouze každý stý (podíl 1,4 %) senior. Tento velice nízký podíl není příliš překvapující při uvážení, že se jedná o seniory, kteří už po narození žili v minimální blízkosti (jiná obec stejného okresu) velkého města (se 100 000 nebo více obyvateli ve sčítání 2021) a do sčítání 2021 se přestěhovali do tohoto blízkého města.

Jiný okres stejného kraje byl prvním bydlištěm pro nejvyšší podíl seniorů v druhé největší velikostní skupině obcí a naopak pro nejnižší podíl seniorů v největší velikostní skupině obcí. V jiném kraji žil po narození každý pátý senior ve velikostní skupině 500 až 999 obyvatel a téměř každý třetí senior v největší velikostní skupině. Podíl seniorů s prvním bydlištěm v zahraničí dosahoval mezi 3,2 % (do 199 obyvatel) a 6,9 % (20 000 až 49 999 obyvatel).

Graf 2.3 Podíl seniorů podle obce prvního obvyklého bydliště po narození ve velikostních skupinách obcí podle Sčítání 2021 (v %)

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2021 ČSÚ

3. Příjmy a výdaje domácností seniorů

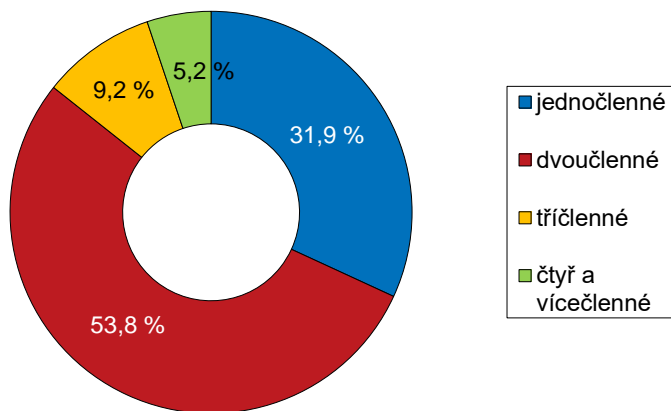
3.1. Velikost a složení domácností seniorů

Senioři žijí v České republice spíše v menších domácnostech, 53,8 % jich bydlí a společně hospodaří v rámci dvoučlenných domácností, 31,9 % v jednočlenných, 9,2 % v tříčlenných a jen zbylých 5,2 % seniorů je členy čtyř a vícečlenných hospodařících domácností.

Data získaná z výběrových šetření „Životní podmínky 2021“ a „Statistika rodinných účtů 2021“ přináší podrobnější pohled na příjmy a výdaje domácností seniorů. Pro účely této studie jsou za seniory považovány osoby ve věku 65 let a více. Předmětem analýzy jsou příjmy a výdaje jednočlenných a dvoučlenných domácností s alespoň jednou osobou starší 65 let. V těchto domácnostech žije největší podíl seniorů a z hlediska jejich charakteristik jsou více homogenní než tří a vícečlenné domácnosti.

V rámci jednočlenných domácností převažují mezi seniory ženy (71,5 %) oproti mužům (28,5 %), což souvisí s vyšší nadějí dožití u žen. Dvoučlenné hospodařící domácnosti seniorů jsou tvořeny z 83,4 % partnerským párem, přičemž u více než tří čtvrtin partnerských párů (77,8 %) jsou oba partneři starší 65 let. 14,2 % dvoučlenných domácností seniorů se skládá z rodiče staršího 65 let a jeho již dospělého dítěte. V tomto typu domácnosti je nejčastější soužití matky se synem (63,1 %), následované soužitím matky s dcerou (21,8 %), otce se synem (11,0 %) a otce s dcerou (4,2 %). Tříčlenné domácnosti, ve kterých žijí senioři, mají rozmanitější skladbu. Nadpoloviční většina (59,3 %) je tvořena partnerským párem, kde alespoň jeden z partnerů je starší 65 let, a jedním dítětem, které je zpravidla dospělé. Opačnou skladbu, tj. dva partneři žijící s rodičem jednoho z nich, vykazuje 14,3 % tříčlenných domácností seniorů. Zbývajících 26,4 % tříčlenných domácností seniorů zahrnuje nejruznější typy domácností, jako např. partnerský pár s vnoučetem, se sourozencem jednoho z partnerů, anebo třígenerační soužití prarodič-rodič-dítě.

Graf 3.1 Hospodařící domácnosti se seniory podle počtu osob v roce 2021

Zdroj: ČSÚ

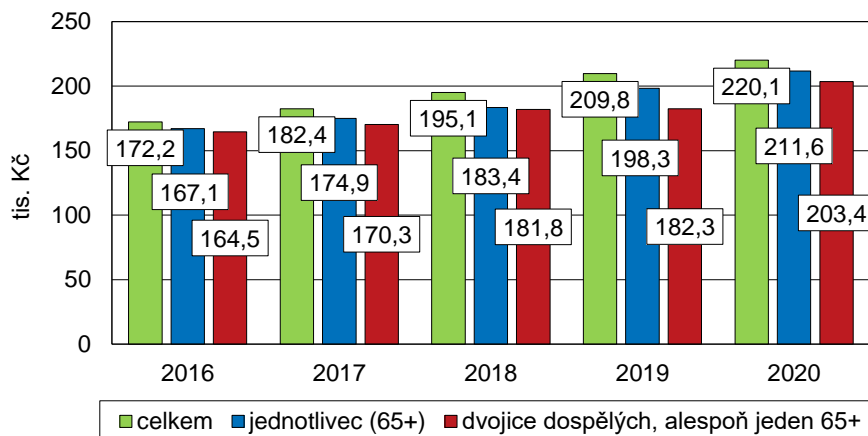
Příjmy i výdaje domácností seniorů se odvíjejí od toho, zda jsou ještě ekonomicky aktivní. V rámci domácností jednotlivců starších 65 let jich pracuje 2,9 %, častěji muži (4,8 %) oproti ženám (2,1 %). Ekonomicky aktivní jsou spíše mladší senioři, ve věku 65–69 let pracuje 8,2 % seniorů, ve věku 70–74 let 3,1 %, ve starších věkových kategoriích méně než 1 %. V rámci dvoučlenných domácností seniorů jsou rozdíly v ekonomické aktivitě podle typu domácnosti. V domácnosti dvou partnerů je ekonomicky aktivních 9,9 % seniorů, v domácnosti rodiče s dítětem 6,1 % seniorů. Tento rozdíl souvisí s nižším průměrným věkem seniorů v domácnostech dvou partnerů (72,6 let) oproti domácnostem rodiče a jeho potomka (75,2 let).

3.2. Čistý peněžní příjem

V šetření Životní podmínky 2021 se zjišťoval čistý peněžní příjem domácností za předchozí rok, tj. za rok 2020. V tomto roce se naplno projevil vliv virové pandemie na ekonomickou situaci země, avšak na příjmovou situaci domácností to obecně negativní vliv nemělo. Čistý peněžní příjem na osobu v domácnosti meziročně dlouhodobě roste, a to i v domácnostech seniorů. V roce 2020 vzrostl čistý peněžní příjem u domácností jednotlivců starších 65 let nominálně o 6,7 % na hodnotu 211,6 tis. Kč, u dvoučlenných domácností s alespoň jednou osobou starší 65 let vzrostl o 11,6 % na hodnotu 203,4 tis. Kč na osobu v tomto typu domácnosti. Tempa růstu u domácností seniorů tak byla mezi lety 2019 a 2020 vyšší než celkové tempo růstu, které činilo 4,9 %. Nutno poznamenat, že mezi lety 2018 a 2019 byl růst čistého peněžního příjmu dvoučlenných domácností seniorů minimální (0,3 %). Čistý peněžní příjem na osobu v domácnosti celkem zůstává vyšší než v domácnostech seniorů, v roce 2020 dosáhl hodnoty 220,1 tis. Kč.

Graf 3.2 Roční čisté peněžní příjmy domácností na osobu v letech 2016–2020 podle vybraných typů domácnosti

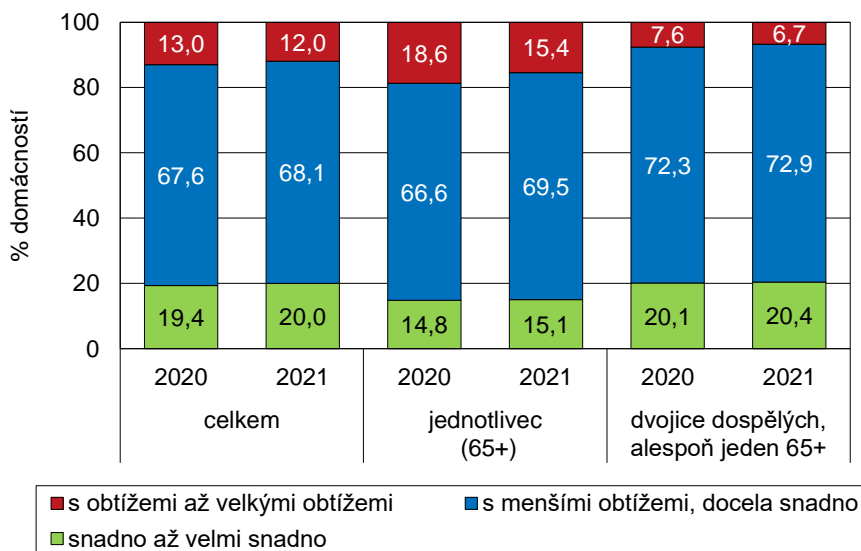

Zdroj: ČSÚ

3.3. Vycházení s příjmem

V roce 2021 vycházelo 68,1 % všech domácností se svými příjmy docela snadno nebo s menšími obtížemi, 20,0 % domácností snadno až velmi snadno a 12,0 % domácností s obtížemi až velkými obtížemi. Oproti roku 2020 se jedná o mírné zlepšení daného ukazatele. Pokud se podíváme na domácnosti seniorů, tak i když jim příjmy mezi roky 2019 a 2020 rostly více než průměrné domácnosti, tak jejich subjektivní vnímání vycházení s příjmy se výrazněji nezlepšilo. U dvojice dospělých s alespoň jedním seniorem zůstává v roce 2021 rozložení stejné jako v předchozím roce. U jednotlivců nad 65 let došlo k posunu o 3,2 p. b. od kategorie vycházení s obtížemi až velkými obtížemi ve prospěch obou pozitivnějších kategorií. Nicméně i přesto zůstávají jedním z typů domácností, které vycházejí se svými příjmy nejhůře. Naopak dvojice dospělých s alespoň jednou osobou starší 65 let vycházejí se svými příjmy lépe než je celostátní průměr. Zejména podíl domácností, které vycházejí s příjmy s obtížemi až velkými obtížemi, je u dvojic seniorů výrazně nižší, pouze 6,7 % v porovnání s 12,0 % domácností celkem v roce 2021.

Graf 3.3 Schopnost domácností vycházet se svými příjmy podle typu domácnosti v letech 2020 a 2021 (v %)

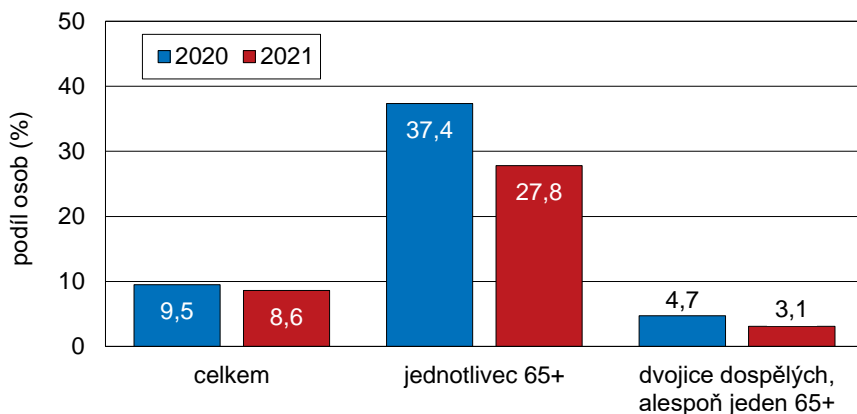
Zdroj: ČSÚ

3.4. Příjmová chudoba

Podle mezinárodní metodiky stanovené Eurostatem se za ohrožené příjmovou chudobou považují osoby žijící v domácnostech s příjmy nižšími než je stanovená hranice. Ta je určena jako 60 % národního mediánového příjmu domácností, přičemž se zohledňuje velikost a složení domácnosti. Tento ukazatel vypovídá zejména o příjmové (ne)rovnosti v dané zemi.

V roce 2021 došlo na úrovni České republiky k poklesu míry ohrožení příjmovou chudobou z hodnoty 9,5 % na 8,6 %. Je to důsledek nerovnoměrného rozdělení tempa růstu příjmů, kdy se na jedné straně výrazně zvýšily sociální transfery, zejména starobní důchody, a na druhé straně příjmy z ekonomické aktivity rostly pomaleji. Část domácností seniorů se tak dostala nad stanovenou hranici příjmové chudoby. U domácností jednotlivců starších 65 let došlo mezi lety 2020 a 2021 ke snížení podílu osob ohrožených příjmovou chudobou téměř o 10 p. b. (z hodnoty 37,4 % na 27,8 %). Ve dvoučlenných domácnostech s alespoň jedním seniorem bylo v roce 2020 ohroženo příjmovou chudobou pouze 4,7 % osob, přičemž v roce 2021 došlo ke snížení o 1,6 p. b. na hodnotu 3,1 %.

Graf 3.4 Podíl osob ohrožených příjmovou chudobou ve vybraných typech domácností v letech 2020 a 2021

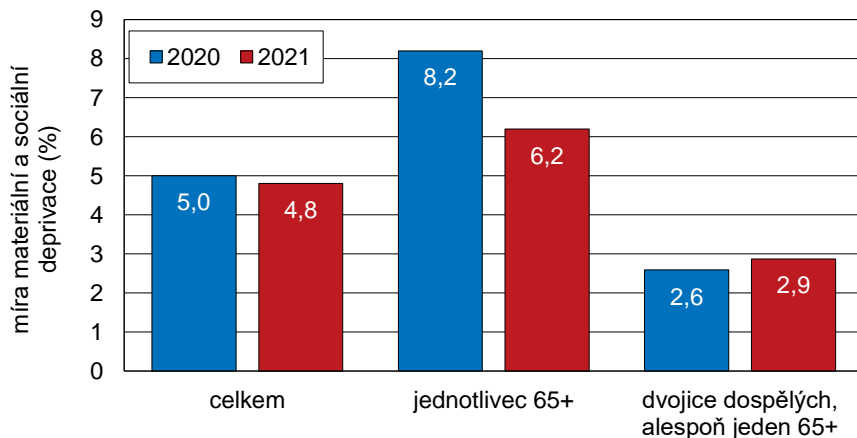
Zdroj: ČSÚ

3.5. Materiální a sociální deprivace

Ukazatel míra materiální a sociální deprivace vychází z odpovědí domácností, zda si mohou z finančních důvodů dovolit 5 z 13 předem definovaných položek, jako např. zaplatit mimořádný výdaj 12 800 Kč, týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti, dostatečně vytápět byt apod.

Hodnoty míry materiální a sociální deprivace se dlouhodobě pohybují na nízké úrovni, nicméně domácnosti jednotlivců starších 65 let jsou jednou z nejvíce deprivovaných skupin. V roce 2020 si 8,2 % z nich nemohlo dovolit 5 z 13 položek, v roce 2021 došlo ke zlepšení o 2 p. b. Naopak dvojice s alespoň jedním členem starším 65 let vykazují nižší podíl materiálně a sociálně deprivovaných než je celostátní průměr. Pouze 2,9 % z této skupiny trpělo materiální a sociální deprivací.

Graf 3.5 Míra materiální a sociální deprivace podle typu domácnosti v letech 2020 a 2021

Zdroj: ČSÚ

3.6. Výdaje

Zásadní položkou rodinného rozpočtu jsou nepochybně náklady na bydlení, kam se zahrnuje nájemné či úhrada za užívání bytu, platby za energie, vodné a stočné, odvoz odpadu a další služby spojené s bydlením. Domácnosti jednotlivců starších 65 let za ně v roce 2021 vydaly v průměru 68 047 Kč (5 671 Kč za měsíc), což je téměř třetina (32,2 %) jejich spotřebních výdajů. Domácnosti dvojic s alespoň jednou osobou starší 65 let vydaly ve stejném období na náklady na bydlení v průměru 77 768 Kč (3 240 Kč na osobu za měsíc) a jedná se o 23,7 % jejich výdajů. Oproti domácnostem jednotlivců tak u domácností dvojic dochází k úsporám z rozsahu.

Další významnou položkou jsou potraviny a nealkoholické nápoje, za které jednočlenné domácnosti seniorů v roce 2021 utratily v průměru 41 467 Kč (3 456 Kč za měsíc) a dvoučlenné domácnosti seniorů 70 450 Kč (2 935 Kč na osobu za měsíc) a tyto částky činily 19,6 %, resp. 21,4 % spotřebních výdajů uvedených typů domácností.

4. Výdaje zdravotních pojišťoven na léčbu seniorů

Od roku 2017 jde v průměru **42 % z celkových výdajů zdravotních pojišťoven na léčbu seniorů ve věku 65 let a více**. V roce 2018 vzrostly tyto výdaje meziročně o 9 % na necelých 121 mld. Kč a v roce 2019 o 11 % na 133,8 mld. Kč. Nejvyšší nárůst byl zaznamenán v roce 2020 (o 16 %), kdy zdravotní pojišťovny na zdravotní péči o seniory vydaly **celkem 154,6 mld. Kč** z toho 80,7 mld. Kč za léčbu žen a 73,9 mld. Kč za léčbu mužů.

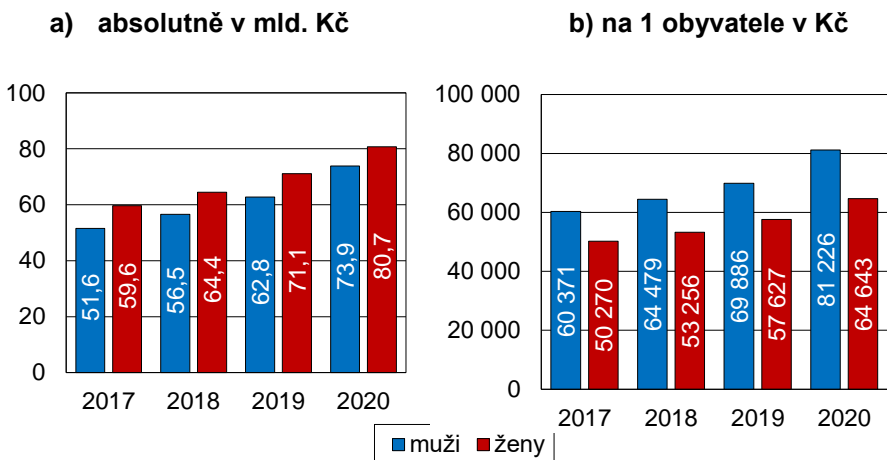
Metodika: Data o výdajích zdravotních pojišťoven na zdravotní péči pocházejí z tzv. **zdravotnických účtů ČR** („SHA“, z anglického System of Health Accounts), které jsou sestavovány na základě „Nařízení Evropského parlamentu a Rady č.1338/2008 o statistice Společenství v oblasti veřejného zdraví a bezpečnosti a ochrany zdraví při práci“. Systém zdravotnických účtů slouží ke komplexnímu vyjádření veškerých běžných výdajů na zdravotní péči.

Z hlediska financování zdravotní péče v ČR mají zdravotní pojišťovny klíčové postavení a zároveň poskytují ze všech datových zdrojů nejdetailnější informace o výdajích. Například rozdělení výdajů **za jednotlivé skupiny diagnóz** podle Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů („MKN-10“), **rozdělení podle věku a pohlaví a nově také rozdělení podle jednotlivých krajů**.

V roce 2022 došlo k rozsáhlé revizi zdravotnických účtů za ČR za roky 2017–2019 a zpracování roku 2020 s využitím nového datového zdroje. ČSÚ poprvé nepoužil pro analýzu výdajů na zdravotní péči data předaná přímo od jednotlivých zdravotních pojišťoven, ale data, která pojišťovny posílají v průběhu roku do Národního registru hrazených zdravotnických služeb (NRHZS) a Ministerstvu zdravotnictví České republiky (MZ ČR).

Více podrobnějších informací a dat o výdajích na zdravotní péči v Česku lze najít v publikaci „Výsledky zdravotnických účtů ČR – 2017–2020“.

Graf 4.1 Výdaje zdravotních pojišťoven na léčbu seniorů ve věku 65+ podle pohlaví (2017–2020)

Zdroj: ČSÚ 2022, Zdravotnické účty ČR 2017–2020

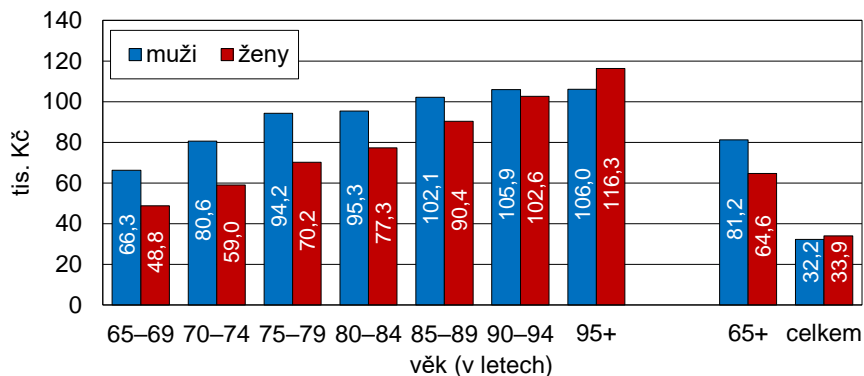
V přepočtu na jednoho seniora staršího 65 let (včetně) bez ohledu na pohlaví zaplatily v roce 2020 zdravotní pojišťovny v průměru **71,6 tis. Kč**, což je o 8,8 tis. Kč více než v roce předchozím, a dokonce o více než 17 tis. Kč více než v roce 2017. Výdaje **na léčbu jedné ženy v seniorském věku** byly v roce 2020 o 16,5 tis. Kč menší než výdaje na léčbu jednoho muže stejného věku a činily **64,6 tis. Kč**. **Za jednoho muže** pojišťovny vydaly v průměru **81,2 tis. Kč**. Výdaje zdravotních pojišťoven připadající na jednoho muže vzrostly za sledované období o téměř 21 tisíc Kč, kdežto výdaje připadající na jednu ženu pouze o 14 tisíc Kč.

Pro srovnání, průměrné výdaje na 1 obyvatele Česka (bez ohledu na věk) v roce 2020 činily 33,9 tis. Kč a na 1 obyvatele 32,2 tis. Kč. Průměrné výdaje na 1 seniora ve věku nad 65 let byly tedy více než dvojnásobné.

S přibývajícím věkem logicky dochází ke zhoršování zdravotního stavu a s tím i ke zvýšení výdajů na zdravotní péči, jak lze vidět v grafu 4.2. Ve většině věkových skupin (kromě kategorie 95+) **převažují výdaje na léčbu jednoho muže nad výdaji na jednu ženu**. Nejvyšší rozdíl lze vidět ve věkové skupině 75–79 let, kdy jsou výdaje na léčbu jednoho muže vyšší o 24 tis. Kč.

Nejvíce pojišťovny zaplatily v přepočtu za jednu ženu starší 95 let (116,3 tis. Kč), nejméně pak za jednu ženu ve věku 65–69 let (48,8 tis. Kč).

Graf 4.2 Průměrné výdaje zdravotních pojišťoven na jednoho obyvatele podle věku a pohlaví v roce 2020 (v tis. Kč)

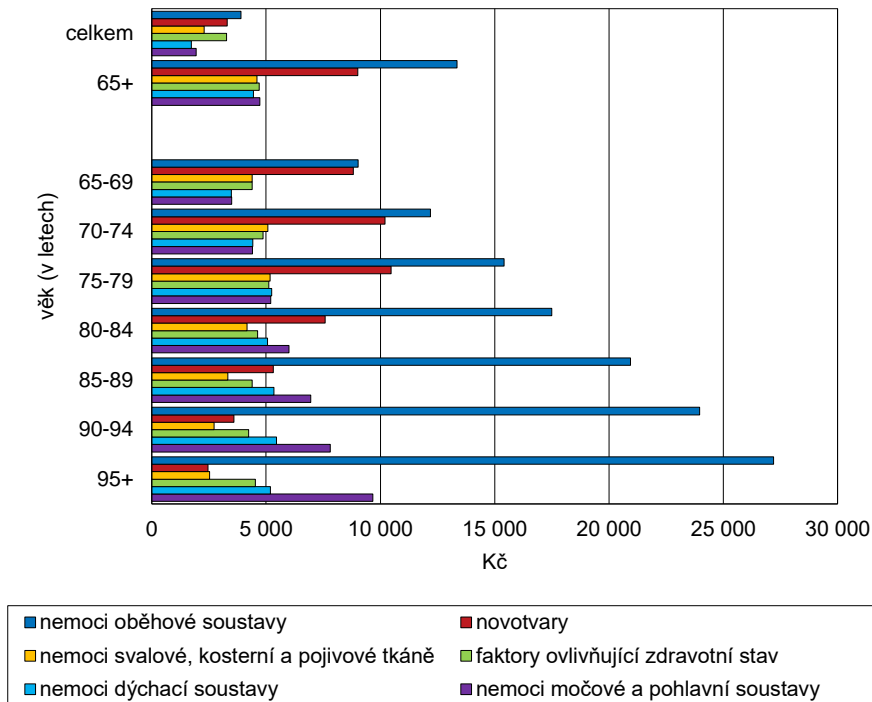

Zdroj: ČSÚ 2022, Zdravotnické účty ČR 2017–2020

Největší část finančních prostředků zdravotních pojišťoven vydaných na léčbu seniorů v roce 2020 putovala **na léčbu nemocí oběhové soustavy, a to 28,8 mld. Kč**, což je 69 % z celkových výdajů pojišťoven na léčbu těchto onemocnění. V přepočtu na jednoho seniora opět výdaje rostou s přibývajícím věkem. Rozdíl mezi výdaji za léčbu nemocí oběhové soustavy za jednoho seniora bez ohledu na pohlaví ve věku 65–69 let a 95+ činil 18,2 tis. Kč. Nejvyšší částku vydaly zdravotní pojišťovny na léčbu těchto nemocí za jednoho obyvatele v seniorském věku staršího 95 let. Mezi nemocí oběhové soustavy patří například ischemické nemoci srdeční (infarkt myokardu, angina pectoris aj.), hypertenzní nemoci, chronické revmatické choroby srdeční, plicní embolie, cévní mozková příhoda, záněť žil.

Graf 4.3 Průměrné výdaje zdravotních pojišťoven na jednoho obyvatele u nejnákladnějších diagnóz podle věku v roce 2020 (v Kč)

Zdroj: ČSÚ 2022, Zdravotnické účty ČR 2017–2020

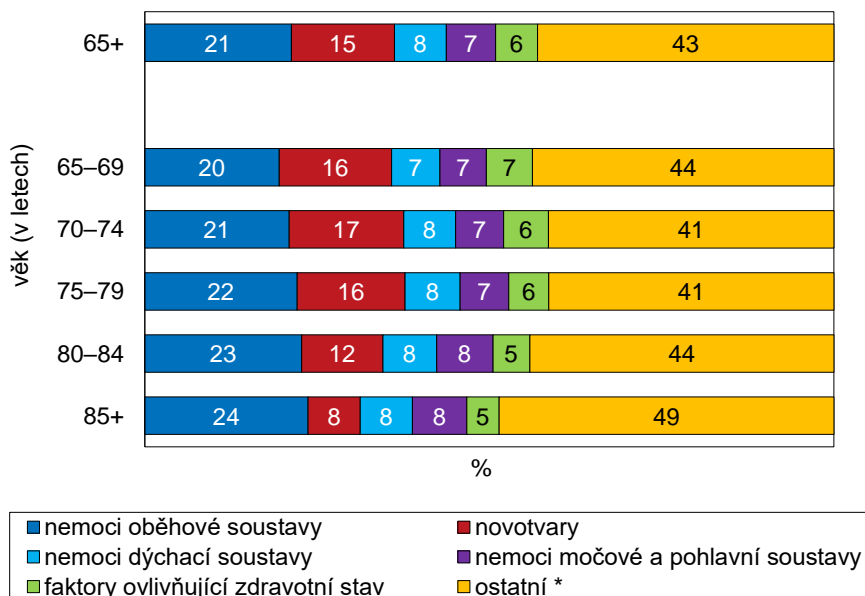
Za léčbu novotvarů u seniorů vydaly v roce 2020 zdravotní pojišťovny celkem **19,4 mld. Kč**. Výdaje na léčbu novotvarů v přepočtu na obyvatele byly nejvyšší ve věkové skupině 75–79 let. Od tohoto věku začínají postupně klesat, a například ve věkové skupině 80–84 let jsou výdaje připadající na jednoho obyvatele o 2 609 Kč nižší než ve věkové skupině 70–74 let a o 1 223 Kč nižší než ve věku 65–69 let.

Mezi další nejnákladnější skupiny diagnóz 65letých a starších patřily nemoci svalové, kosterní a pojivové tkáně, nemoci dýchací soustavy, nemoci trávicí soustavy nebo nemoci močové a pohlavní soustavy.

U obou pohlaví skoro ve všech věkových skupinách seniorů připadají nejvyšší výdaje na léčbu nemocí oběhové soustavy. Druhé v pořadí jsou výdaje za léčbu novotvarů. Třetí nejvyšší výdaje byly u mužů zaznamenány za léčbu nemocí dýchací soustavy, zatímco u žen to byly výdaje za léčbu nemocí svalové a kosterní soustavy a pojivové tkáně. U mužů nad 65 let vydají zdravotní pojišťovny za léčbu nemocí čtyř nejnákladnějších skupin diagnóz téměř polovinu veškerých výdajů. S rostoucím věkem se mění procentuální zastoupení výdajů na jednotlivé skupiny onemocnění. Zatímco podíl nákladů na nemoci oběhové soustavy s věkem roste, u novotvarů je to naopak. U žen s věkem klesají také výdaje na nemoci svalové, kosterní a pojivové tkáně.

Graf 4.4 Struktura výdajů zdravotních pojišťoven za péči o seniory podle věku a skupin diagnóz v roce 2020 (v %)

a) muži

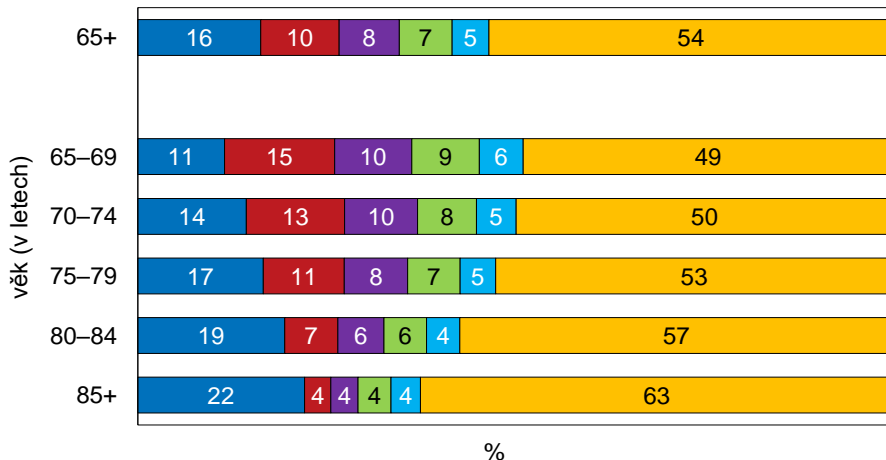

*Zahrnuje například nemoci svalové a kosterní soustavy, nemoci trávicí soustavy, poruchy duševní a chování a poranění, otravy a některé jiné následky vnějších příčin.

Zdroj: ČSÚ 2022, Zdravotnické účty ČR 2017–2020

b) ženy

- nemoci oběhové soustavy
- novotvary
- nemoci svalové, kosterní a pojivové tkáně
- faktory ovlivňující zdravotní stav
- nemoci trávicí soustavy
- ostatní *

*Zahrnuje například nemoci močové a pohlavní soustavy, poruchy duševní a poruchy chování, nemoci nervové soustavy a poranění, otravy a některé jiné následky vnějších příčin.

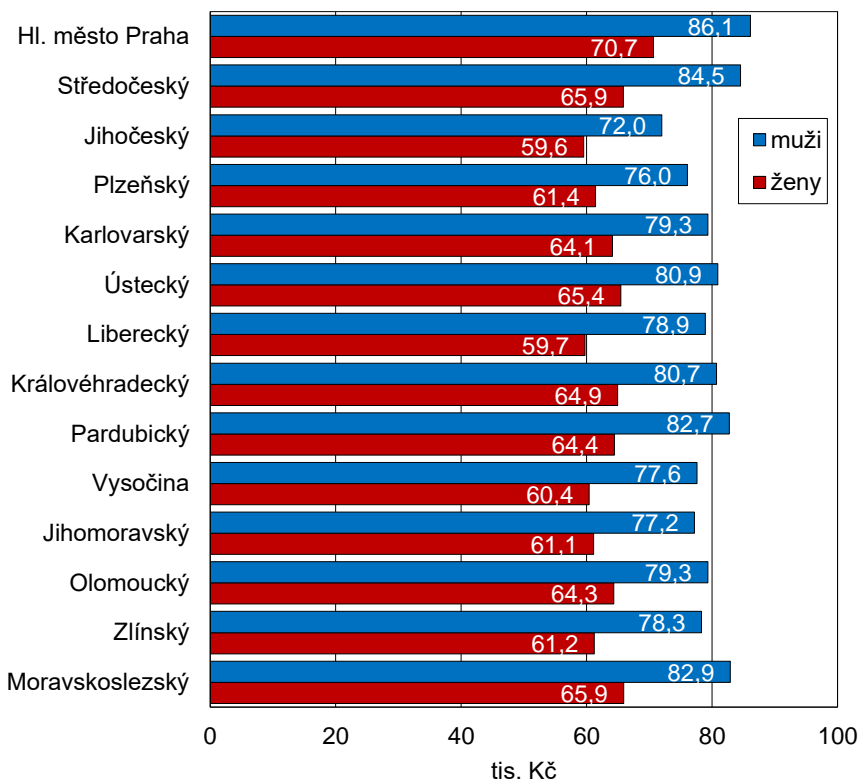
Zdroj: ČSÚ 2022, Zdravotnické účty ČR 2017–2020

Výdaje zdravotních pojišťoven na péči seniorů jsou výrazně diferenciované také z hlediska regionálního členění. V roce 2020 zaplatily zdravotní pojišťovny **nejvyšší částku** na léčbu jednoho seniora ve věku 65 let a více bez ohledu na pohlaví **v Hlavním městě Praze** (77,1 tis. Kč), naopak nejméně v **Jihočeském kraji** a to o 12,1 tis. Kč méně (65 tis. Kč).

Jak lze vidět v grafu 4.5, ve všech krajích **převyšovaly výdaje na léčbu jednoho seniora nad výdaji na jednu seniorku**. Rozdíly ve všech krajích činily v průměru 16,2 tis. Kč. Nejvyšší byl zaznamenán v Libereckém kraji, kde byly výdaje na jednoho seniora o 19,2 tis. Kč vyšší než na jednu seniorku, nejnižší potom v Jihočeském kraji (12,5 tis. Kč).

Nejnižší náklady na léčbu jednoho seniora ve věku 65+ let byly v roce 2020 vykázány v Jihočeském kraji (72 tis. Kč), nejvyšší pak v Hlavním městě Praze (86,1 tis. Kč). Nejméně nákladná péče byla o seniorky v Jihočeském kraji (59,6 tis. Kč), nejvíce pak bylo vynaloženo opět v Hlavním městě Praze, kde výdaje připadající na jednu ženu starší 65 let činily 70,7 tis. Kč.

Graf 4.5 Výdaje na zdravotní péči na jednoho obyvatele ve věku 65+ podle pohlaví a kraje trvalého bydliště v roce 2020 (v tis. Kč)

Zdroj: ČSÚ 2022, Zdravotnické účty ČR 2017–2020

5. Senioři na trhu práce

Trh práce je pro seniorskou populaci poněkud okrajovým tématem, neboť toto životní období je spíše typické ekonomickou neaktivitou. Přesto však si zaslouží zkoumat změny, ke kterým v průběhu času dochází. Za poslední desetiletí se totiž proporce uvnitř starších věkových skupin výrazně proměňovaly. Z těchto změn je patrné, že pracovní kariéry se protahovaly do vyššího věku, a to i nad rámec stanovený posunováním věku odchodu do starobního důchodu. Tento vývoj ovlivňoval statistické ukazatele nejen zaměstnanosti a ekonomické aktivity, ale dokonce i nezaměstnanosti.

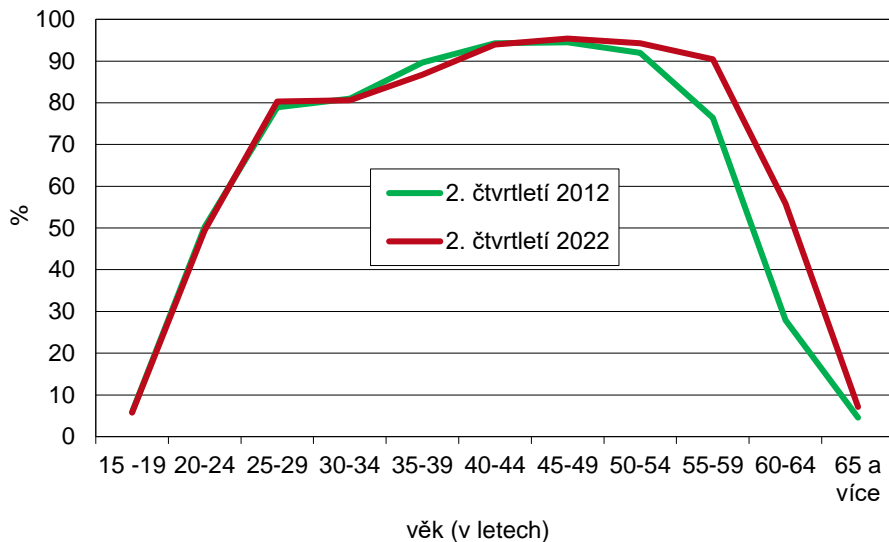
Metodika: ČSÚ provádí Výběrové šetření pracovních sil, na základě Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2019/1700. Je prováděno na vzorku cca 42 tis. osob ve věku 15 a více let, které žijí v soukromých domácnostech. Součástí tedy nejsou osoby žijící v tzv. kolektivních domácnostech (domovech pro seniory apod.). Mezi seniory byly započteny všechny osoby 60leté a starší. Podrobnější výsledky a více informací z Výběrového šetření pracovních sil viz:

https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost_nezamestnanost_prace

5.1. Vývoj ekonomické aktivity a neaktivity

V posledním dostupném období, což je 2. čtvrtletí 2022, byla pro věkovou kategorii 60–64 let specifická míra ekonomické aktivity 55,9 %, ve srovnatelném období před deseti lety (2. čtvrtletí 2012) byla jen 27,9 %. To znamená, že se v této věkové skupině podíl účastníků s trhu práce prakticky zdvojnásobil, a nyní se ho účastní více než polovina osob v tomto věku.

U osob nad 65 let sice velmi silně dominuje ekonomická neaktivita, ale i u nich se podíl aktivních značně zvýšil – specifická míra ekonomické aktivity vzrostla ze 4,6 % na 7,2 %. Považovat seniory automaticky za neproduktivní složku obyvatelstva tedy není odpovídající, a to stále výrazněji. Zároveň je z grafu 5.1 patrné, že prodlužování pracovní aktivity do vyššího věku je v podstatě jediná změna, která za uplynulé desetiletí v tomto směru nastala.

Graf 5.1 Míry ekonomické aktivity v 2. čtvrtletí 2012 a 2022 (v %)

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil ČSÚ

Ekonomicky aktivní se skládají z těch, kteří mají zaměstnání (pracující), a těch, kteří si ho aktivně hledají a jsou schopni do něj nastoupit (nezaměstnaní). Zbývající část populace se nazývá ekonomicky neaktivní. Absolutní počty takových se u seniorů za zkoumané desetiletí snižovaly pro věkovou skupinu 60–64 let z 533,9 tis. na 262,3 tis., naopak pro věkovou skupinu 65 a více let se zvýšily z 1 647,1 tis. na 2 026,7 tis. Když k tomu připočteme, že se počty neaktivních snižovaly v mladších věkových skupinách ještě rychleji, podíl neaktivních starších 60 let ze všech neaktivních relativně narostl z 58,6 % na 64,5 %. Takřka dvě třetina neaktivních jsou tedy lidé starší 60 let.

Popsané trendy jsou víceméně shodné jak pro muže, tak pro ženy. Liší se však v absolutních počtech. U mužů se neaktivní populace ve věku 60–64 let za desetiletí snížila z 211,7 tis. na 95,9 tis.; u žen z 322,2 tis. na 166,4 tis. U věku 65 a více let se počty neaktivních mužů zvýšily z 657,5 tis. na 830,1 tis. a u žen z 989,6 na 1 196,6 tis. Ve vyšších počtech žen zde hraje největší roli fakt, že mají nižší úmrtnost a dožívají se vyššího věku, je jich v seniorské populaci tedy logicky více a s postupujícím věkem se rozdíl ještě zvětšuje.

5.2. Pracující senioři

Zrcadlově poklesu neaktivity roste u seniorů podíl pracujících. Trendy u zaměstnaných kopírují vývoj celé skupiny ekonomicky aktivních, v níž ostatně jsou dominantní složkou. Ve věkové skupině 60–64 let se specifická míra zaměstnanosti zvýšila z 26,9 % ve 2. čtvrtletí 2012 na 54,8 % ve 2. čtvrtletí 2022. To je více než dvojnásobný nárůst za desetiletí. Ve skupině 65 a více let je nárůst nižší, ze 4,4 % na 7,1 %.

Pro úplnost je vhodné doplnit, že celková míra zaměstnanosti se za zkoumané desetiletí zvýšila z 54,5 % na 58,4 %, tedy o 3,9 p. b., a že specifické míry zaměstnanosti se zvyšovaly takřka ve všech věkových skupinách (jediný pokles o 0,4 % najdeme u věku 35–39 let). K výraznému zvýšení došlo u věku 55–59 let, kde míra stoupla ze 71,4 % na 88,3 %, což představuje 16,8 p. b. Ovšem zvýšení o 27,9 p. b. v případě zmíněné věkové skupiny 60–64 let je s předstihem největší.

V absolutních počtech se za desetiletí zvýšila zaměstnanost seniorů (60 let a více) z 275,9 tis. na 480,3 tis., tedy o 204,4 tis., resp. o 74,1 %. Pro srovnání uvedme, že celková zaměstnanost se zvýšila o 272,0 tis., resp. 5,6 %. Ve věkové skupině 45–59 let stoupla o 384,5 tis., resp. 22,4 %, ovšem u mladších kategorií do 44 let došlo k poklesům v počtech pracujících, celkově o 316,9 tis. Nárůst počtu pracujících seniorů zhruba ze dvou třetin kompenzoval pokles pracujících ve věku 15–44 let.

Pracující senioři tvoří 9,3 % všech pracujících, od mladších pracujících se ale odlišují v mnoha ohledech. Jedním z nich je postavení v zaměstnání. Status podnikatele se zaměstnanci je u nich zastoupen častěji než v celkové populaci. Náhodně vybraný pracující je zaměstnavatelem s pravděpodobností 2,5 %, ovšem v seniorské populaci je to 4,1 %. Senioři mají vyšší zastoupení i v případě pracujících na vlastní účet (OSVČ). Jedná se o 17,4 % oproti 13,0 % v populaci celkové.

Desetileté srovnání ovšem ukazuje, že uvedené nepoměry se snižují a rozdíly zahlazují. Ve 2. čtvrtletí 2012 byl podíl zaměstnavatelů ještě o tři procentní body vyšší (7,1 %) a u OSVČ vyšší o 5,2 p. b. (22,6 %). Podíl zaměstnanců potom zrcadlově stoupl za zkoumané desetiletí z 69,3 % na 77,0 %. Mírně se navýšila také skupina pomáhajících rodinných příslušníků, a to z 0,9 % na 1,5 %.

5.3. Pracující senioři podle odvětví

Z hlediska vykonávaných ekonomických činností jsou pracující senioři ve vyšší míře zastoupeni v některých odvětvích, zatímco v jiných je jich velmi málo. K těm prvním patří zejména zdravotní a sociální péče, kde pracuje zhruba každý desátý senior (48 tis.), a vzdělávání, kde jich je zaměstnáno 46 tis. Zhruba každý osmý pracující v těchto odvětvích je senior ve věku 60 a více let!

Vzhledem ke struktuře naší ekonomiky pracuje početně nejvíce seniorů ve zpracovatelském průmyslu (84,8 tis., tj. 17,6 % ze všech pracujících seniorů), ovšem toto odvětví je ještě mnohem častěji zastoupeno u mladší populace, u níž jsou podíly pracujících v zpracovatelském průmyslu vyšší než čtvrtinové, takže senioři jsou zde ve skutečnosti podprezentováni.

To platí například i pro obchod, kde pracuje 47,2 tis. seniorů. Celkový počet osob dosahuje v tomto odvětví 585,6 tis. osob, takže zde pracuje 11,3 % všech pracujících, ale jen 8,1 % seniorů. Podobné je to i v peněžnictví a pojišťovnictví a především v informačních a komunikačních činnostech. Zde najdeme shodně jen 1,9 % pracujících seniorů, ovšem v případě všech pracujících se jedná o podíly vyšší. V peněžnictví byl tento podíl 2,3%, v informačních a komunikačních činnostech 3,8%.

Výrazně nadprezentováni jsou naopak senioři v profesních, vědeckých a technických činnostech, kterých bylo celkově 31,9 tis. Každý patnáctý člověk se zde nacházel v seniorském věku. Z 261,3 tisíců osob v tomto odvětví je to každý osmý člověk. Vysoké podíly mají senioři také v kulturních, zábavních a rekreačních činnostech, a v méně početně zastoupených odvětvích: v případě nemovitostí a zásobování vodou, odpady. Celkově jde shrnout, že zaměstnaní pracují do seniorského věku spíše ve službách, zatímco fyzicky náročné činnosti již nevykonávají. Tomuto trendu se vymyká zemědělství, kde 17,2 tis. pracujících seniorů tvoří 13,1 % všech zde zaměstnaných.

Při srovnání se stavem před deseti lety údaje o pracujících seniorech kopírují trendy platné i pro ostatní pracující a změny ve struktuře ekonomiky. Jde tedy o posílení podílů ve službách a pokles v sekundárním sektoru. Nejvýraznější nárůst relativního podílu byl zjištěn ve zdravotní a sociální péči.

Početně více pracujících seniorů najdeme ve všech odvětvových sekcích bez výjimky. Pozoruhodné je navýšení počtu pracujících seniorů v informačních a komunikačních činnostech z 1,8 tis. ve 2. čtvrtletí 2012 na 9,0 tis. ve 2. čtvrtletí 2022.

Tab. 5.1 Počet pracujících seniorů v ekonomických sektorech ve 2. čtvrtletí 2012 a 2022 (v tis.)

Zaměstnaní	2. čtvrtletí 2012			2. čtvrtletí 2022		
	Sektor			Sektor		
	Zemědělství	Průmysl	Služby	Zemědělství	Průmysl	Služby
Celkem	12,1	82,5	181,3	17,2	138,0	325,1
Muži	10,1	73,3	96,6	13,3	111,0	155,3
Ženy	1,9	9,3	84,7	3,9	27,0	169,8

Pozn.: Průmysl je včetně stavebnictví.

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil ČSÚ

K počtům zaměstnaných je možné doplnit ještě pohled na počty skutečně odpracovaných hodin za referenční týden. Seniorská populace ve věku 60 let a více se v tomto odlišuje nižšími počty, přesto však těsná nadpoloviční většina dotazovaných (51,2 %) ve 2. čtvrtletí 2022 uvedla, že pracovala nejméně 40 hodin za týden. To bývá obecně považováno za plnou pracovní dobu. Pro mladší věkové skupiny byl tento podíl vyšší. Plnou dobu odpracovalo 60,7 % pracujících ve věku 25–29 let, 62,4 % ve věku 30–44 let a dokonce 64,0 % ve věku 45–59 let.

Naopak, méně než 30 hodin za týden odpracovalo 28,0 % seniorů, zatímco pro uvedené mladší skupiny dosahují podíly osob v daných věkových kategoriích následující hodnoty: 16,0 %; 14,6 % a 12,8 %.

Vyšší podíly kratších pracovních dob najdeme u žen-seniorek. Méně než 30 hodin za týden jich odpracovalo 35,6 %, zatímco u mužů to bylo jen 22,5 %. V kontrastu k tomu 56,4 % mužů odpracovalo plnou dobu 40 hodin a více za týden, zatímco takových žen bylo jen 44,0 %.

5.4. Nezaměstnaní senioři

Nezaměstnanost v zásadě není fenomén, který by byl statisticky významný pro populaci osob starších 60 let. Příčinou je patrně skutečnost, že na rozdíl od mladších lidí mají možnost zvolit „únikovou strategii“, tedy odchod do (předčasného či řádného starobního) důchodu. Na druhou stranu je známým faktem, že v případě propuštění je možnost nalezení nového kvalitního zaměstnání ve vyšším věku značně horší, a to se týká již osob ve věku 55 let.

Ve 2. čtvrtletí 2022 bylo v Česku 125,7 tis. nezaměstnaných celkem, z čehož osoby 55 let a starší tvořily 22,1 tis., tedy 17,6 %. Ve stejném kvartálu před deseti lety byla situace vážnější: Nezaměstnaných bylo celkem 350,9 tis., a ve věku 55 a více let se nacházelo 45,8 tis. osob, což však představovalo nižší podíl, a to 13,1%. Starší lidé tedy dnes tvoří v rámci nezaměstnaných vyšší relativní podíl než v dobách ekonomické recese. Z hlediska míry nezaměstnanosti, která vyjadřuje relativní podíl nevyužité pracovní síly, je současná situace odlišná od té před 10 lety. Pokles proti 2. čtvrtletí 2012 nastal ve všech věkových kategoriích. Nejnižší míra nezaměstnanosti zůstává v nejvyšším věku 65 let a více (klesla z 2,7 % na 1,1 %); pro věk 60–64 let se snížila z 3,5 % na 1,9 % a pro věk 55–59 let z 6,4 % na 2,3 %. Takové míry jsou velmi nízké ve srovnání s nejmladšími věkovými skupinami, kde pro věk 15–19 let činila ve 2. čtvrtletí 2012 míra nezaměstnanosti 45,3 %, a dnes je 22,5 %, popř. pro věk 20–24 let, kde klesla z 16,7 % na současných 5,2 %. Nejvíce nepříznivým sociálním fenoménem je dlouhodobá nezaměstnanost, kdy osoba hledá zaměstnání déle než 1 rok. Taková situace má dopad nejen na sebeúctu člověka, jeho psychický stav, životní úroveň, ale rovněž na jeho pracovní návyky. Míra dlouhodobé nezaměstnanosti byla aktuálně 0,9 %, zatímco ve 2. čtvrtletí 2012 činila 3,0 %. V seniorské populaci (60 let a více) se snížila méně: z 1,3 % na 0,8 %, což je možné přičítat právě výše popsanému zvyšování ekonomické aktivity seniorů.

6. Sociální zabezpečení

Metodika: Údaje v této kapitole pochází z administrativních zdrojů dat a jsou přebírány od Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV). Více informací naleznete v publikaci [Vybrané údaje o sociálním zabezpečení](#).

6.1. Důchody

Důchodové pojištění zajišťuje občany pro případ stáří, invalidity nebo při ztrátě živitele. Ze základního důchodového pojištění se poskytují důchody starobní, invalidní a pozůstalostní.

Plný starobní důchod může být pobírán buď po dosažení důchodového věku, a pak se jedná o řádný starobní důchod, nebo v zákonem stanovené době před dosažením důchodového věku, a pak se jedná o *předčasný starobní důchod*.

Nárok na řádný i předčasný starobní důchod je zároveň podmíněn získáním potřebné doby pojištění.

Vdova/vdovec má nárok na *vdovský/vdovecký důchod* pod podmínkou, že zesnulý byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu anebo ke dni smrti splnil podmínky potřebné k nároku na invalidní nebo starobní důchod, anebo zemřel následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání).

Důchody mohou být vypláceny samostatně, a pak se jedná o tzv. *sólo důchody*. Vdovské a vdovecké důchody mohou být vypláceny *v souběhu* se starobním nebo invalidním důchodem.

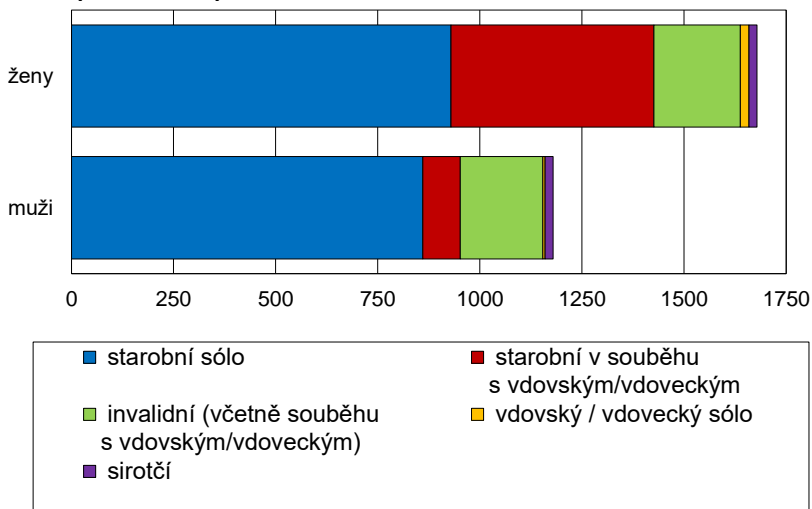
Více viz zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Podle údajů České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ) pobíralo v Česku ke konci roku 2021 některý z důchodů¹ 2 857,6 tisíce osob, což odpovídá 27 % populace. Někaký důchod pobíralo 23 % (1 178,9 tis.) mužů a 31 % (1 678,8 tis.) žen.

¹ Jedná se o důchody, které se poskytují podle zákona o důchodovém pojištění – tzv. důchody v civilním sektoru. Nejsou zde obsaženy údaje týkající se ozbrojených složek Ministerstva obrany, Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti.

Naprostá většina příjemců důchodu, téměř 2 378 tisíc osob, pobírala důchod starobní. Počet starobních důchodců meziročně klesl o 22,7 tisíce, v roce 2021 tak pobíralo starobní důchod (včetně souběhu s vdovským nebo vdoveckým) 1 426 tisíc žen a 952 tisíc mužů. U mužů došlo k poklesu počtu starobních důchodců o 6,8 tisíce osob, u žen byl zaznamenán pokles počtu příjemkyň o téměř 16 tisíc.

Graf 6.1 Příjemci důchodů podle druhu důchodu k 31. 12. 2021 (v tis. osob)

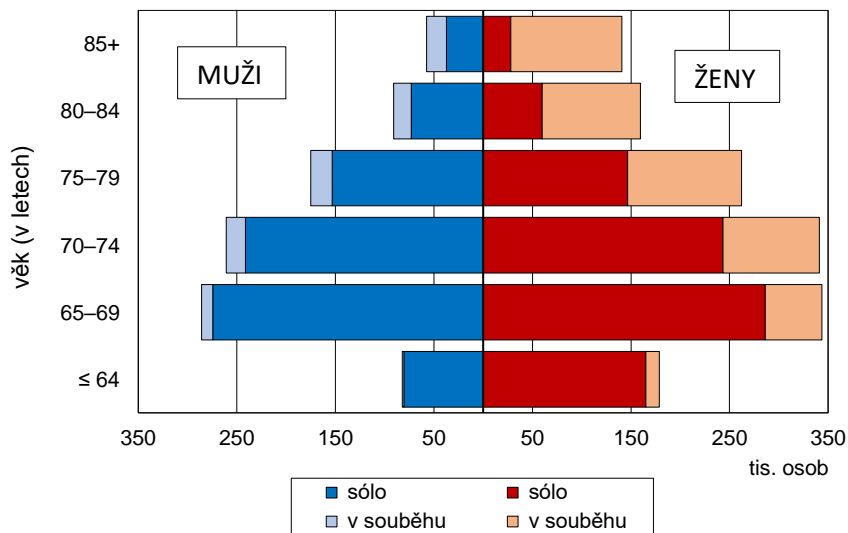
Zdroj: ČSSZ

Mezi starobními důchodci převažují ženy, z deseti osob pobírajících v roce 2021 starobní důchod bylo šest žen. Toto vyšší zastoupení žen mezi důchodci souvisí jednak s tím, že se v průměru dožívají vyššího věku a také s tím, že především v minulosti odcházely do důchodu dříve než muži.

Průměrný věk starobních důchodců (za obě pohlaví dohromady) činil 71 let. Ženy pobíraly řádný starobní důchod v průměru 28 let, u mužů to bylo o devět let méně.

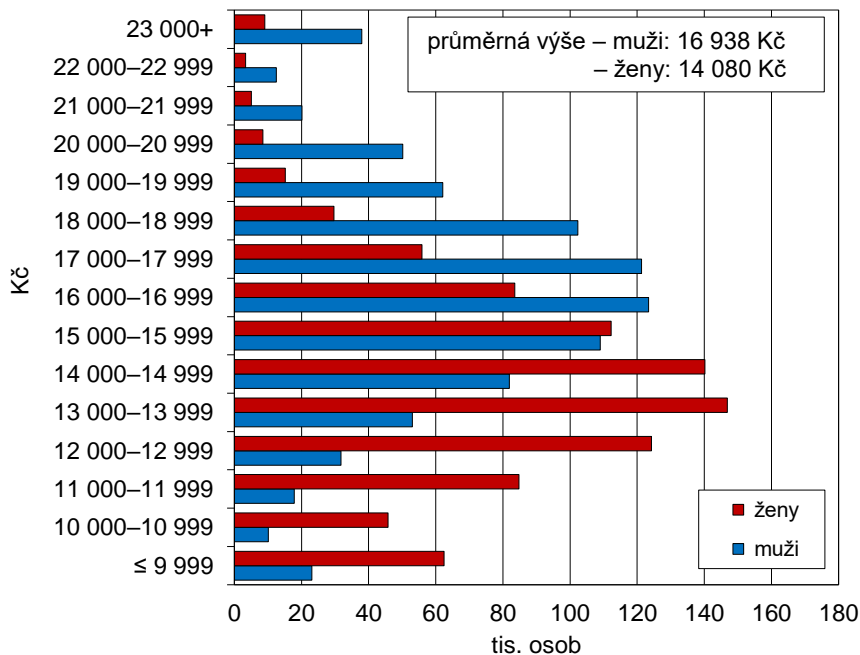
Graf 6.2 Příjemci starobních důchodů podle pohlaví a věku k 31. 12. 2021

Zdroj: ČSSZ

Tři čtvrtiny (1 789 tis.) starobních důchodců pobíraly starobní důchod samostatně a zbylá jedna čtvrtina pobírala starobní důchod zároveň s pozůstalostním důchodem. Mezi muži a ženami se tento podíl ale výrazně liší. Zatímco ženy pobíraly starobní důchod v souběhu s vdovským důchodem v 35 % případů, mezi muži pobírajícími starobní důchod dostávala zároveň vdovecký pouze desetina.

Graf 6.3 Příjemci starobních důchodů podle měsíční výše k 31. 12. 2021

Pozn.: pouze plné starobní důchody vyplácené sólo (bez souběhu s vdovským nebo vdoveckým důchodem).

Zdroj: ČSSZ

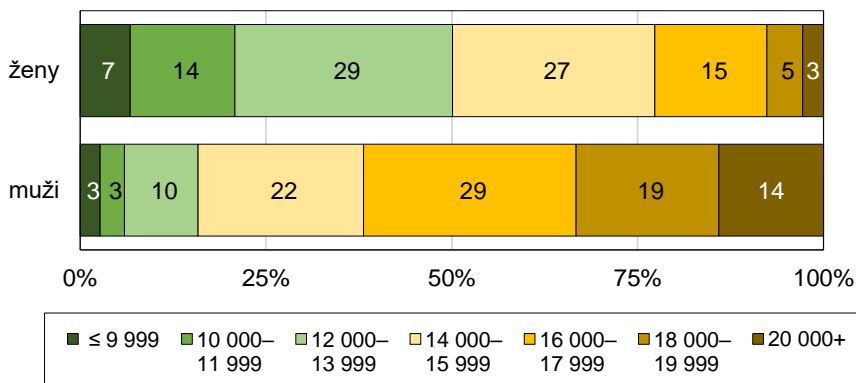
V roce 2021 pobíralo 668 tisíc osob (286,5 tis mužů a 381,6 tis žen) starobní důchod, který byl v minulosti přiznán předčasně. To představovalo více než čtvrtinu (28 %) ze všech příjemců plného starobního důchodu (30 % v případě mužů a 27 % v případě žen), zatímco v roce 2010 to byla necelá pětina (19 %). Ze všech nově přiznaných plných starobních důchodů v roce 2021 byla přiznána předčasně více než jedna třetina (34 %). Odložený odchod do důchodu naopak využilo pouze 0,3 % ze všech nových starobních důchodců. Průměrná výše nově přiznaného předčasně starobního důchodu v roce 2021 dosáhla 15 tis. Kč, tedy o 1 715 Kč méně, než byla průměrná výše starobního důchodu přiznaného po dosažení důchodového věku.

Ke konci roku 2021 pobíralo v Česku celkem 621 tisíc osob vdovský nebo vdovecký důchod. V naprosté většině případů (93 %) se jednalo o seniory (ve věku 65 a více let). Ze všech vdovských / vdoveckých důchodů bylo pouze 25 tisíc (4,1 %) vypláceno samostatně, dále 589 tis. bylo vypláceno v souběhu se starobním důchodem a 6,4 tisíce v souběhu s invalidním důchodem. Ze všech příjemců vdovských či vdoveckých důchodů tvořily ženy 84 %.

Průměrná výše plného starobního důchodu (sólo) dosáhla v prosinci 2021 částky 15 453 Kč, meziročně vzrostla o 6,6 % (absolutně o 951 Kč) a představovala tak 40,2 % průměrné hrubé mzdy. Průměrný důchod je u žen dlouhodobě nižší než v případě mužů. V prosinci 2021 dosahoval průměrný starobní důchod žen (vyplácený sólo) úrovně 83 % stejného druhu důchodu u mužů, v absolutním vyjádření to bylo o 2 860 Kč méně. Polovina příjemkyň sólo starobního důchodu pobírala méně než 14 tis. Kč, zatímco z mužů pouze 13 %. Naopak více než pětina mužů (23 %) pobírala alespoň 18 tis. Kč, zatímco z žen pouze 8 % (podrobněji viz graf 6.4).

Graf 6.4 Struktura příjemců starobních důchodů podle měsíční výše důchodu (v Kč) k 31. 12. 2021 (v %)

Pozn.: pouze plné starobní důchody vyplácené sólo (bez souběhu s vdovským nebo vdoveckým důchodem).

Zdroj: ČSSZ

6.2. Zařízení sociálních služeb

Domovy pro seniory poskytují dlouhodobé pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby.

Domovy se zvláštním režimem poskytují dlouhodobé pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu chronického duševního onemocnění, závislosti na návykových látkách, osobám s Alzheimerovou nemocí, stařeckou demencí a dalšími typy demencí, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby.

Více viz zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

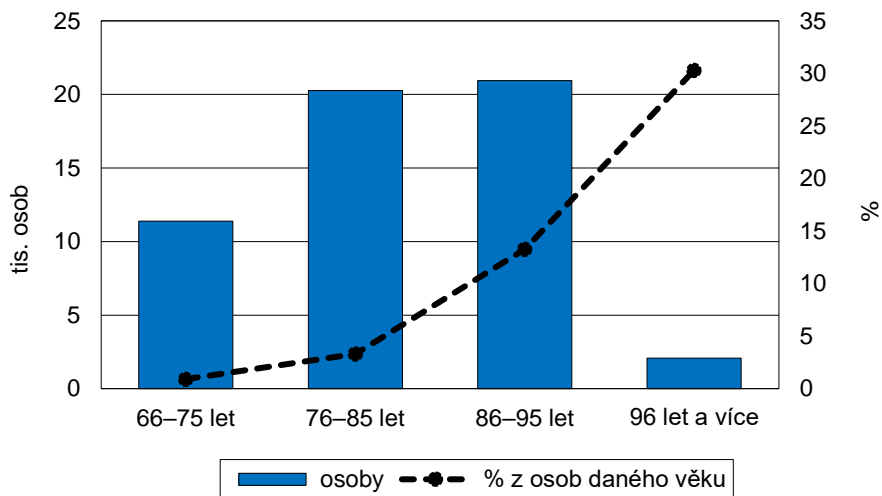
Ke konci roku 2021 žilo bezmála 55 tisíc seniorů (2,7 % ze všech osob ve věku 66² a více let) v některém ze zařízení sociálních služeb. Se zvyšujícím se věkem se zastoupení osob výrazně zvyšuje. Zatímco ve věku 66–75 let žilo v nějakém pobytovém zařízení necelé 1 % osob, ve věkové skupině 76–85 let to byla 3 % seniorů, ve věku 86–95 let již 13 % a z nejstarších seniorů ve věku 96 a více let téměř třetina (30 %). Je potřeba mít na paměti, že v této kapitole se jedná pouze o zařízení sociálních služeb a někteří senioři mohou dlouhodobě pobývat např. v nemocnici následně péče či jiném zdravotnickém zařízení, o kterých zde není řeč.

Nejčastější pobytovou službou jsou domovy pro seniory, ve kterých žilo ke konci roku 2021 celkem 33,8 tisíc osob (z toho 32,7 tis. ve věku 66 a více let), v domovech se zvláštním režimem to bylo téměř 21 tisíc osob (z toho 18,6 tisíce seniorů). Zatímco v domovech pro seniory převládali klienti ve věku 86–95 let (42 %), v domovech se zvláštním režimem mírně převažovala věková skupina 76–85letých (36 %). Více viz graf 6.6. Pro seniory méně typickou pobytovou sociální službou jsou domovy pro osoby se zdravotním postižením, ve kterých ke konci roku 2021 žilo 2,3 tisíce seniorů (z celkového počtu 11 tisíc klientů těchto domovů). V chráněném bydlení pobývalo 702 seniorů a 260 jich bydlelo v azylovém domě.

² Toto nestandardní vymezení vychází z výkazu Soc (MPSV) V 1-01, pomocí kterého jsou údaje zjišťovány. Věkové skupiny jsou definovány následovně: do 65, 66–75, 76–85, 86–95, 96+.

Graf 6.5 Klienti pobytových zařízení sociálních služeb podle věku k 31. 12. 2021

Pozn.: zahrnuje veškerá pobytová zařízení sociálních služeb podle § 34 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zdroj: MPSV

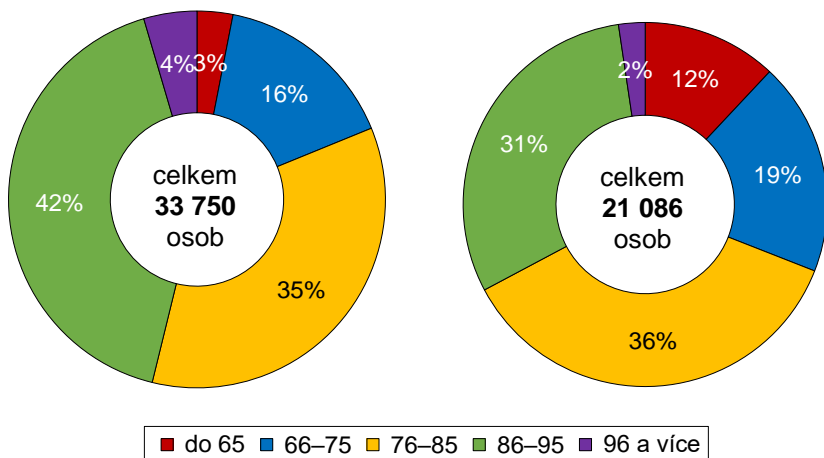
V roce 2021 bylo v Česku 526 domovů pro seniory s kapacitou 35,8 tis. lůžek. Přestože se počet zařízení meziročně zvýšil o dvě, počet lůžek se snížil o 623. V porovnání s rokem 2012 vzrostl počet domovů pro seniory o 46 a počet lůžek v nich poklesl o 1 635.

Domovů se zvláštním režimem bylo v Česku v roce 2021 celkem 376. Jejich počet meziročně vzrostl o devět, od roku 2012 pak o 166. Celková kapacita těchto domovů se meziročně zvýšila o 870 lůžek, od roku 2012 vzrostla na více než dvojnásobek a dosáhla tak na 23 tis. lůžek v roce 2021.

Graf 6.6 Struktura klientů vybraných pobytových zařízení sociálních služeb podle věku k 31. 12. 2021

a) domovy pro seniory

b) domovy se zvláštním režimem

Zdroj: MPSV

Každoročně je evidován vysoký počet neuspokojených žádostí o umístění v pobytovém zařízení sociálních služeb. Nejedná se ale o skutečný počet žadatelů, neboť většina si zpravidla podává více žádostí najednou. V roce 2021 bylo evidováno 61 tisíc zamítnutých žádostí o umístění v domově pro seniory a 22 tisíc žádostí v případě domovů se zvláštním režimem.

6.3. Příspěvek na péči

Příspěvek na péči je sociální dávka poskytovaná na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

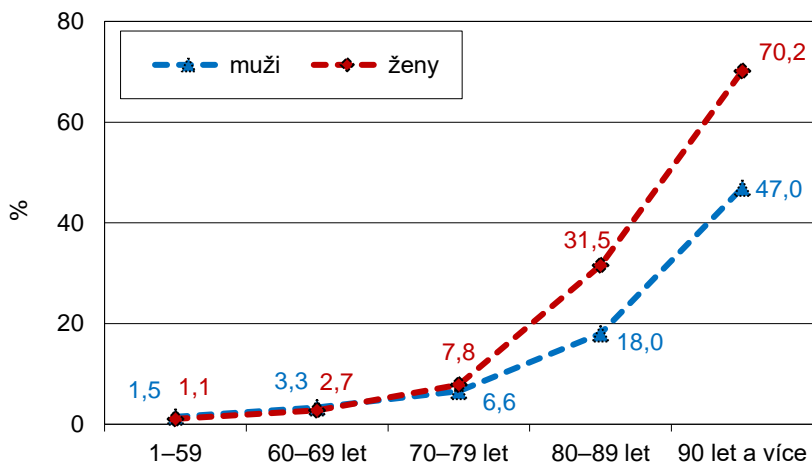
Příspěvek na péči je určen lidem, kteří z důvodu nepříznivého zdravotního stavu potřebují pomoc druhé osoby při zvládnutí základních životních potřeb v rozsahu stanoveném stupněm závislosti.

Stupeň závislosti se hodnotí podle počtu základních životních potřeb, které osoba není schopna zvládat (mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost).

V prosinci roku 2021 bylo vyplaceno v Česku celkem 358 tisíc příspěvků na péči, z čehož 73 % (260 tis.) bylo vyplaceno seniorům ve věku 60 a více let. V přepočtu na populaci mělo přiznaný nárok na tuto dávku celkem 9,4 % seniorů ve věku 60 a více let. Se zvyšujícím se věkem se ale podíl příjemců výrazně zvyšuje. Ve věkové skupině 80–89 let pobírá příspěvek na péči 27 % osob, ve věku nad 90 let téměř dvě třetiny obyvatel. Žen starších 60 let bylo s příspěvkem na péči 178 tisíc, mužů stejného věku téměř o sto tisíc méně (82 tisíc).

Graf 6.7 Podíl osob s příspěvkem na péči podle pohlaví a věku, v prosinci 2021

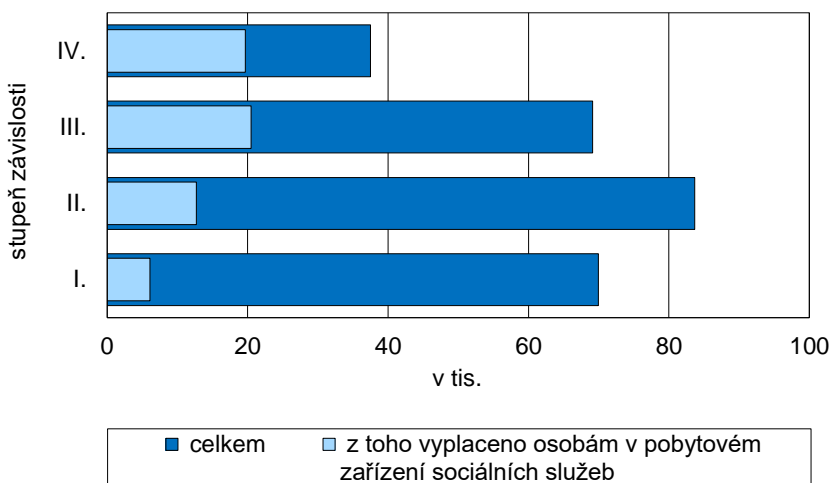

Zdroj: MPSV

Nejčastěji se jednalo o příspěvek na péči druhého stupně závislosti (84 tisíc), dále 70 tisíc osob pobíralo příspěvek na péči prvního stupně, 69 tisíc mělo příspěvek pro třetí stupeň závislosti a téměř 38 tisíc osob dosáhlo na příspěvek pro nejvyšší stupeň závislosti.

Příjemci mohou pomoci příspěvkem na péči na základě vlastní svobodné volby hradit profesionální sociální služby nebo jej použít k pokrytí nezbytných nákladů při zajištění péče v rodině. V případě, že žije daná osoba v pobytovém zařízení sociálních služeb (např. v domově pro seniory), dostává příspěvek na péči přímo poskytovatel služeb. Ze všech příjemců příspěvku na péči ve věku 60 a více let využívala více než pětina (59 tisíc osob) sociální služby v pobytovém zařízení. Mezi příjemci příspěvku na péči pro čtvrtý stupeň závislosti to byla více než polovina.

Graf 6.8 Vyplacené příspěvky na péči podle stupně závislosti osobám ve věku 60 a více let v prosinci 2021

Zdroj: MPSV

6.4. Senioři s průkazem OZP

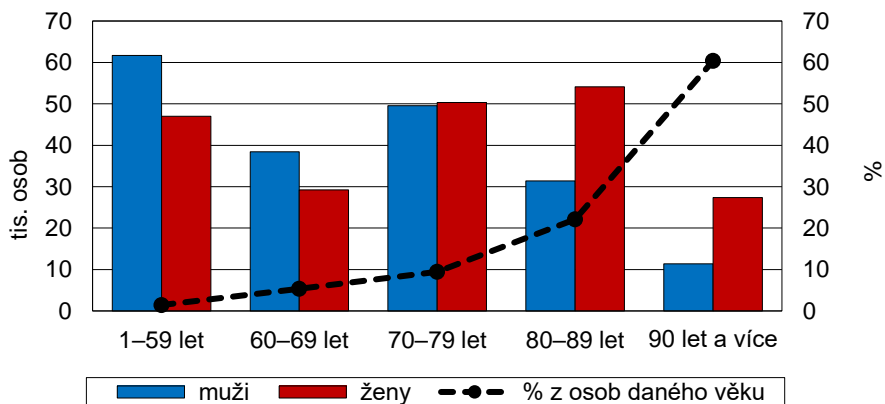
Nárok na *průkaz osoby se zdravotním postižením (OZP)* má osoba s tělesným, smyslovým nebo duševním postižením charakteru dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, které podstatně omezuje její schopnost pohyblivosti nebo orientace, včetně osob s poruchou autistického spektra.

Výhody pro držitele průkazu jsou odstupňovány podle toho, zda se jedná o průkaz TP (středně těžké postižení), ZTP (těžké postižení) nebo ZTP/P (zvláště těžké postižení s potřebou průvodce). Více viz § 34 zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.

V prosinci roku 2021 bylo mezi seniory (ve věku 60 a více let) 292 tisíc držitelů průkazu osoby se zdravotním postižením. Z toho bylo 161 tisíc žen a 131 tisíc mužů.

Graf 6.9 Držitelé průkazu osob se zdravotním postižením v prosinci 2021

Zdroj: MPSV

Nejčastějším druhem průkazu u seniorů je ZTP, který mělo 218 tisíc osob, dále průkaz ZTP/P mělo 48 tisíc osob a průkaz TP 26 tisíc. Celkově představovali držitelé průkazů OZP 10,5 % seniorské populace, zastoupení ale výrazně roste s věkem. Ve věkové skupině 90letých a starších mělo průkaz osoby se zdravotním postižením 60 %. Senioři tvořili celkem 73 % všech držitelů průkazu osoby se zdravotním postižením.

Počet držitelů průkazu nemusí představovat skutečný počet osob se zdravotním postižením, protože ne všichni lidé, zejména ve vyšším věku, vyhodnotí výhody s průkazem spojené jako užitečné, např. pokud vzhledem ke zdravotnímu stavu již nikam necestují. Naopak vyšší zájem může být o parkovací průkaz pro osoby se zdravotním postižením, na který mají nárok osoby s průkazem ZTP a ZTP/P.

7. Senioři a kriminalita

Senioři jsou výrazně častěji na straně oběti než na straně pachatele trestné činnosti. V souvislosti s některými fyzickými a psychickými změnami, které přirozeně doprovázejí proces stárnutí, se senioři stávají mimořádně ohroženou skupinou obyvatel, která je v některých ohledech snadnějším cílem trestné činnosti. Jejich osamělost, větší důvěřivost, menší schopnost úniku či obrany nebo často stereotypní chování zvyšují jejich viktimitu. Od roku 2017 jsou proto senioři podle zákona o obětech trestných činů považováni za „zvlášť zranitelné oběti“. V roce 2021 tvořili senioři 10,3 % z celkového počtu obětí trestné činnosti v České republice (2,3 tisíce seniorů z 22,2 tisíce obětí celkem).

Tab. 7.1 Počet obětí kriminality

Rok	Oběti celkem	Z toho senioři	
		Celkem	%
2005	46 023	4 576	9,9
2006	44 462	4 535	10,2
2007	45 523	4 181	9,2
2008	43 725	4 191	9,6
2009	37 967	4 591	12,1
2010	39 224	4 397	11,2
2011	40 980	4 702	11,5
2012	40 637	4 497	11,1
2013	41 021	4 374	10,7
2014	35 417	3 566	10,1
2015	35 401	3 880	11,0
2019	33 094	3 403	10,3
2020	23 112	2 265	9,8
2021	22 205	2 287	10,3

Pozn.: Data za roky 2016 až 2018 nejsou k dispozici.

Zdroj: Policejní prezidium ČR

V České republice jsou každoročně evidovány tisíce případů trestné činnosti páchané na seniorech. Převažuje majetková kriminalita, typicky se jedná o krádeže, vloupání a podvody. Druhá nejčastější je násilná kriminalita, nejčastěji jde o ublížení na zdraví, vyhrožování, domácí násilí nebo loupeže. Velmi ojediněle se vyskytují i případy mravnostní kriminality.

7.1. Majetková kriminalita

Majetková kriminalita je obecně nejrozšířenějším typem kriminality nejenom mezi seniory. Přes 50 % všech seniorských obětí trestné činnosti nahlásilo v roce 2021 Policii *krádež* (1 178 seniorů), především *kapesní krádeže* (752 obětí) a 42 seniorů se také potýkalo s *krádežemi vloupáním do bytů či rodinných domků*. Speciálním případem je od roku 2016 Policií sledovaná kategorie *vniknutí za užití lsti – senioři*. Ta zahrnuje *porušení domovní svobody a krádeže vloupáním* a obětí je výhradně senior. Dopustí se jej osoba, která neoprávněně vnikne do obydlí seniora, a to za pomoci lsti. Jedná se například o často medializované případy tzv. „šmejdů“ a dalších podvodníků, kteří pod falešnou záminkou (odečet plynu, údajně je posílá vnuk oběti apod.) vniknou do obydlí seniora, kde jej okradou. V roce 2021 Policie evidovala 54 obětí tohoto činu, 38 žen a 16 mužů.

Dalším poměrně častým činem je již výše zmíněné *porušování domovní svobody*. Dopustí se jej osoba, která neoprávněně vnikne do obydlí jiné osoby, a to i za pomoci lsti. V roce 2021 se stalo obětí tohoto trestného činu 12 seniorů, 9 žen a 3 muži. Je to však významně méně než v předchozím roce, kdy se jednalo o 30 seniorů.

Výhradně seniorů se týká trestný čin *podvod lstí na seniorech* (177 obětí, 147 žen a 30 mužů), který se ale nemusí odehrát v domácnosti seniora, ale např. přes telefon nebo na tzv. předváděcích akcích. I přes značnou medializaci podobných případů a osvětové akce bylo obětí o 36 více než v roce 2020.

Tab. 7.2 Senioři jako oběti vybraných trestných činů ve srovnání s celkovou populací v roce 2021

Trestný čin	Oběti celkem ¹⁾	Z toho senioři:	
		celkem	%
Vražda	118	9	7,6
Ublížení na zdraví	4 468	288	6,4
V tom:			
Úmyslné ublížení na zdraví	3 976	213	5,4
Ublížení na zdraví z nedbalosti	492	75	15,2
Nebezpečné vyhrožování	2 141	152	7,1
Vydírání	1 030	53	5,1
Domácí násilí	854	49	5,7
V tom:			
Omezování a zbavování osobní svobody	140	6	4,3
Týrání svěřené osoby	257	2	0,8
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	437	33	7,6
Útisk	20	8	40,0
Loupež	1 347	105	7,8
Znásilnění	776	5	0,6
Vloupání²⁾ do bytů a domů	42	42	100,0
Vniknutí za užití lstí – senioři	54	54	100,0
Krádeže	6 966	1 178	16,9
Z toho:			
Kapesní krádeže	4 204	752	17,9
Podvod	193	177	91,7
Z toho:			
Podvod lstí na seniorech	177	177	100,0
Porušování domovní svobody	75	12	16,0

1) Policie ČR neneviduje oběti, ale objekty napadení.

2) U případů vloupání se u obětí evidují pouze senioři.

Zdroj: *Policejní prezidium ČR*

7.2. Násilná kriminalita

V případě nejtěžšího zločinu *vraždy* tvořili senioři v minulém roce 7,6 % všech obětí. Policie evidovala 9 obětí ve věku 65 let a více, šlo o 5 žen a 4 muže. Jde o nejmenší počet za posledních 10 let, nejvíce zavražděných seniorů bylo v roce 2012 (29 osob). V roce 2021 pak šlo nejčastěji o osoby ve věku 65 až 75 let (5 osob). V šesti případech existoval nějaký vztah mezi obětí a pachatelem činu, v jednom případě šlo o partnera/partnerku oběti, ve třech případech o jiného příbuzného a ve dvou případech o známého člověka mimo rodinu.

Mnohem častější než vraždy jsou případy ublížení na zdraví, které se v roce 2021 týkalo 288 seniorů (6,4 % všech obětí). U 213 seniorů šlo o *úmyslné ublížení na zdraví* a u 75 osob o *ublížení na zdraví z nedbalosti*. Výrazně více obětí bylo mezi muži (170 seniorů) než mezi ženami (118 seniorek), celkově se nejčastěji jednalo o osoby ve věku 65 až 75 let (214 seniorů). Oproti minulému roku ale došlo ke změně, co se týká vztahu k pachateli. Zatímco v roce 2020 byla přibližně stejně často pachatelem neznámá osoba stejně jako někdo seniorovi blízký, tak v roce 2021 mnohem častěji na seniory útočily osoby jemu neznámé (194 vs. 94 případů).

Méně časté jsou případy domácího násilí na seniorech, byť důvodem může být pouze vyšší míra nenáhlášenosti vzhledem k povaze této trestné činnosti. Začíná často velmi nenápadně, prvních příznaků si oběť mnohdy ani nevšimne. Jde o jednání zahrnující několik trestných činů, které může začít prostou ztrátou respektu, pokračovat slovním napadáním a zanedbáváním základní péče, psychickým vydíráním, zneužíváním majetku seniora a mnohdy i fyzickým napadáním. Celkem bylo v roce 2021 evidováno 49 obětí ve věku 65 a více let. Výrazně častější obětí byly seniorky (34 osob) než senioři (15 osob). V 90 % případů byl pachatelem někdo z rodiny seniora.

Navzdory názvu však nemusí jít o násilí odehrávající se pouze přímo v domácnosti seniorů. Např. trestný čin *týrání svěřené osoby*, který rovněž spadá do domácího násilí, může probíhat při dočasné či občasné péči o seniora. Pachatelem tak může být třeba zdravotnický personál nebo personál domovů důchodců. V roce 2021 byly oběťmi tohoto trestného činu 2 senioři, častější bylo *týrání osoby žijící ve společném obydlí* (33 obětí). Trestným činem *omezování a zbavování osobní svobody* pak rozumíme např. uzamykání seniora v místnosti, zbavení tělesně nemožnou osobu pomůcek (např. berlí), spoutání apod. V roce 2021 se týkalo 6 seniorů.

Do domácího násilí můžeme zahrnout ještě trestný čin *útisk*, kde 2/5 všech obětí (8) byli senioři.

Násilná kriminalita dále zahrnuje také *loupeže*. Oproti *krádeži* se loupež vyznačuje tím, že jednání směřující ke zmocnění se cizí věci obsahuje násilí nebo pohrůzku bezprostředního násilí. V roce 2021 se obětí loupeže stalo 105 seniorů, 48 žen a 57 mužů.

Metodika: Policie ČR statisticky neeviduje oběti trestné činnosti ve smyslu zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Eviduje pouze objekty napadení, tj. zpravidla ty objekty, vůči kterým bezprostředně směřuje trestná činnost. Objekty napadení však nelze plně zaměňovat s oběťmi trestné činnosti. Je-li objektem napadení osoba, je (zpravidla) vždy i obětí, ale každá oběť trestného činu nemusí být objektem napadení.

Mezi lety 2016 a 2018 došlo k nenávratnému poškození databáze objektů napadení – data se nevydávají.

7.3. Senioři jako pachatelé trestné činnosti

I když zrovna senioři nepatří mezi typické pachatele trestné činnosti, do konfliktů se zákonem se přesto dostávají. A v souvislosti s přibývajícím počtem osob seniorského věku v populaci lze i v budoucnu očekávat rostoucí počet seniorů páchajících trestnou činností i jejich vyšší zastoupení mezi vězňenými osobami.

Z policejních statistik plyne, že osoby starší 65 let byly v roce 2021 nejčastěji stíhány za trestné činy způsobené za volantem automobilu, 469 seniorů způsobilo *nedbalostní silniční nehodu*. Dále následovalo stíhání seniorů za *maření výkonu úředního rozhodnutí* (160 případů) a *ohrožení pod vlivem návykové látky a opilství* (156 případů). Zcela cizí ale seniorům nebylo ani např. *nedovolené ozbrojování* (97 případů), *úmyslné ublížení na zdraví* (56 případů), *krádeže v obchodech* (33 případů), ale třeba i *nedovolená výroba a nakládání s omamnými a psychotropními látkami* (19 případů). Celkově senioři tvořili 2,3 % pachatelů trestné činnosti.

8. Senioři a informační technologie

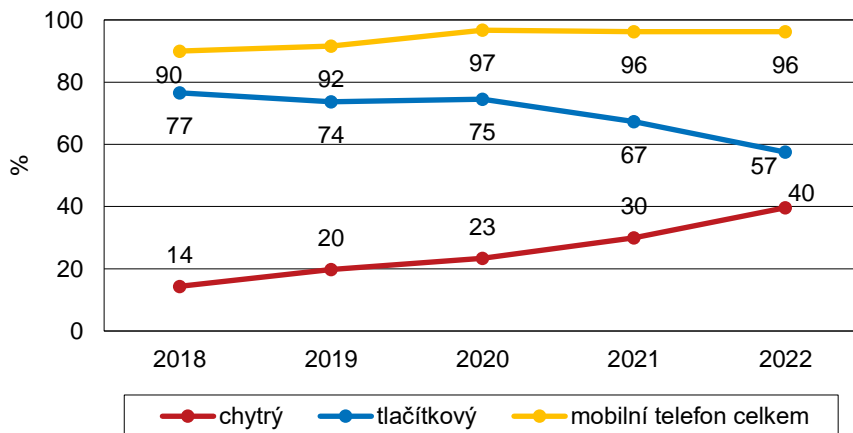
Vlastnictví a používání informačních a komunikačních technologií je ovlivněno především věkem. Na rozdíl od mladších generací, které používají tyto technologie buď celý život anebo jeho velkou část, se k nim dnešní senioři dostali až v pozdějším věku. I přes to, že většinu života žili senioři bez informačních technologií, si tyto technologie postupně osvojují a podíl osob v seniorském věku, které berou informační technologie jako běžnou součást svého života, se rok od roku zvyšuje.

Metodika: ČSÚ sleduje podrobné údaje o osobách používajících informační a komunikační technologie prostřednictvím ročního statistického zjišťování: Výběrové šetření o ICT v domácnostech a jejich využívání jednotlivci (VŠIT). Šetření probíhá na základě Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2019/1700. Je prováděno na vzorku cca 7 tis. osob ve věku 16 a více let, které žijí v soukromých domácnostech. Součástí tedy nejsou osoby žijící v tzv. kolektivních domácnostech (domovech pro seniory apod.). Mezi seniory byly započteny všechny osoby starší 65 let. Podrobnější výsledky a více informací o metodice šetření viz https://www.czso.cz/csu/czso/domacnosti_a_jednotlivci

8.1. Mobilní telefon

Technologií, kterou si osvojili již téměř všichni senioři, je mobilní telefon. V roce 2022 ho používalo 96 % osob starších 65 let. Více než polovina (57 %) osob v tomto věku používají tlačítkový přístroj, k chytrému telefonu si našlo cestu zatím 40 % seniorů. Je ovšem nutno dodat, že tento podíl každým rokem stoupá, a to poměrně výrazným tempem.

Graf 8.1 Senioři starší 65 let používající mobilní telefon

Zdroj: Výběrové šetření o používání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci

V posledních letech se začíná hovořit o tzv. ageismu, tedy diskriminaci lidí na základě jejich věku. Právě k tomu dochází při dnešním dynamickém rozvoji informačních technologií, kdy jsou převážně starší lidé nepoužívající tyto technologie vyloučeni z používání některých služeb. Problémem může být nepoužívání internetu, ale i nepoužívání chytrého telefonu a aplikací v něm. Chytrý telefon mají zatím 4 z 10 seniorů starších 65 let a necelých 8 % seniorů uvedlo, že si během sledovaných 3 měsíců stáhli do svého telefonu aplikaci.

Internet na telefonu přitom používá 30 % seniorů. Přes Wi-Fi se připojuje 28 % a přes mobilní data 22 %.

8.2. Internet

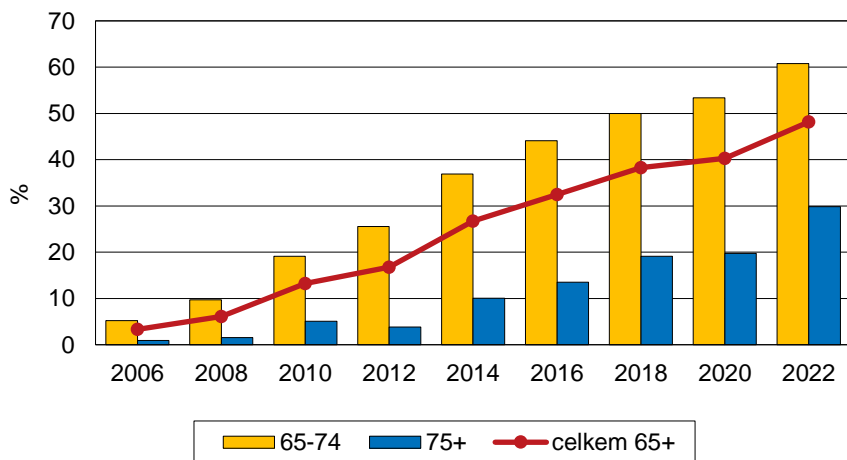
Zatímco v mladších věkových kategoriích již v posledních letech podíly uživatelů internetu kolísají těsně pod hranicí 100 %, u starších ročníků je používání internetu stále na vzestupu a daleko před saturací. Podíl osob nad 65 let, které používají internet, vzrostl z 28 % v roce 2015 na 48 % v roce 2022. Přitom dennodenně používá internet 35 % seniorů.

Další fenomén, který se nevyskytuje u mladší populace ale pouze u seniorů, je závislost používání internetu na pohlaví. Mezi muži v seniorském věku nalezneme významně více takových, kteří používají internet než mezi ženami. Konkrétně mezi muži seniory používá internet 54 % a mezi seniorkami je to pouze 43 %. Při interpretaci těchto výsledků je potřeba brát v potaz nejenom to, že si muži většinou osvojují informační technologie rychleji, ale z druhé strany také to, že seniorky jsou v průměru starší než senioři, protože ženy se v průměru dožívají vyššího věku.

Velké rozdíly nalezneme také mezi mladšími a staršími seniory. V kategorii mladších seniorů (mezi 65 a 74 lety) nepanuje k internetu taková nedůvěra, používá ho 61 % z nich. Tito uživatelé znají internet z práce či dřívějšího života. Ve skupině nad 75 let naopak používá internet zatím pouze 30 % osob.

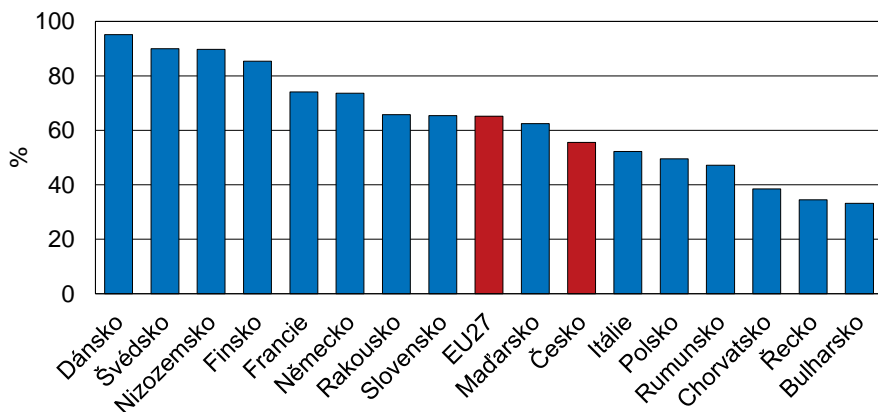
Graf 8.2 Senioři používající internet podle věku

Zdroj: Výběrové šetření o používání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci

Na základě vývoje z minulých let se dá předpokládat, že internet bude v příštích letech používat stále více českých seniorů. Příkladem nám mohou být také státy severní Evropy a některé státy západní Evropy, kde již v současnosti je podíl uživatelů internetu mezi seniory vysoký³. Např. na Islandu a v Norsku je podíl uživatelů internetu mezi osobami ve věku 65 až 74 let již 97 %. Dánsko vykazuje podíl 95 %. Údaje o starších seniorech (ve věku 75+) používajících internet nejsou pro většinu evropských zemí dostupné.

Graf 8.3 Senioři ve věku 65–74 let používající internet ve vybraných zemích EU v roce 2021

Zdroj: Eurostat

8.3. Nakupování na internetu

Nakupování na internetu zaznamenalo velký rozmach především v roce 2020, a to v souvislosti s pandemií koronaviru, která způsobila zavření velké řady kamenných obchodů. Také v následujících letech došlo k nárůstu online nakupování, přestože se již meziročně nejednalo o nárůsty tak velké jako o rok dříve. V roce 2022 uvedlo, že ve sledovaných 3 měsících nakoupilo na internetu, také 19 % osob starších 65 let.

³ Nejnovější údaje o počtu uživatelů internetu v ostatních evropských státech se vztahují k roku 2021.

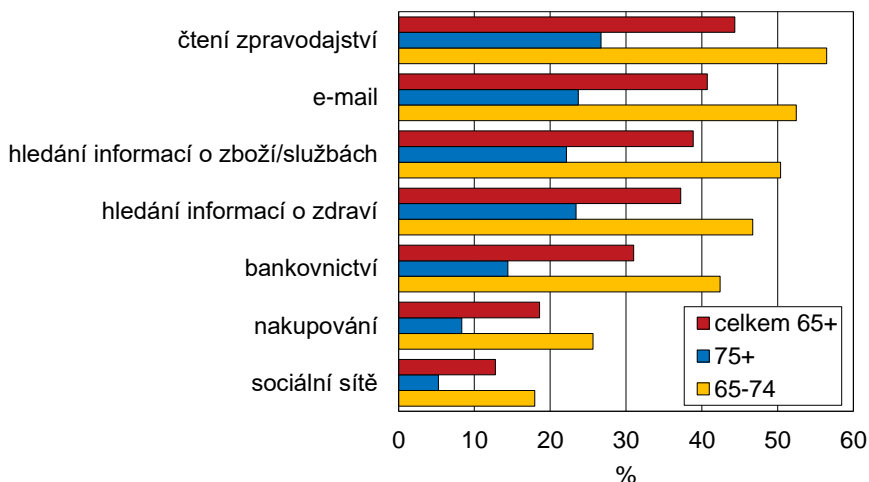

Pro srovnání v roce 2020 to bylo 15 % a o rok dříve 8 %. Z celkové populace dospělých nakupovalo v roce 2022 na internetu 61 % osob. Nejvíce takových bylo mezi osobami 25 až 34 let, mezi kterými nakupovalo 89 %. Senioři nad 65 let nakupovali online nejčastěji vybavení do domácnosti (8 % z nich), oblečení, obuv či módní doplňky (8 %) a léky či doplňky stravy (6 %).

8.4. Další aktivity na internetu

Senioři používají internet nejčastěji ke čtení zpravodajství (44 % seniorů), zasílání e-mailů (41 %), vyhledávání informací o zboží či službách (39 %) a vyhledávání informací o zdraví (37 %). I mezi seniory se najde určité procento osob, které provádí na internetu složitější činnosti. Např. internetové bankovníctví obsluhuje téměř třetina seniorů. České seniory obecně příliš neoslovují sociální sítě. Na rozdíl od mládeže, mezi kterou používá sociální sítě už 96 % osob, mezi seniory je to zatím 13 %.

Graf 8.4 Senioři a vybrané aktivity na internetu podle věku v roce 2022

Zdroj: Výběrové šetření o používání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci

9. Shrnutí

Populace seniorů je vystavena celé řadě rizik. Častěji trpí různými nemocemi, je náchylnější k úrazu, zejména v domácím prostředí, je citelněji ohrožena chudobou a též zvýšeně náchylná být obětí některých trestných činů. Právě na této populaci se epidemie covidu-19 podepsala nejvýrazněji. Navzdory těmto rizikům žije mnoho seniorů plnohodnotným životem. Tito lidé jsou stále více aktivní na pracovním trhu, vzdělávají se a využívají moderní informační a komunikační technologie.

Podle posledních údajů o věkovém složení populace bylo na konci roku 2021 ve věku 65 či více let 2,17 milionu obyvatel České republiky. Dlouhodobě rostoucí je v Česku kromě absolutního počtu i podíl seniorů na celkové populaci, který je jedním ze základních ukazatelů stárnutí populace. Senioři aktuálně představují již více než jednu pětinu populace. Tři pětiny seniorů jsou ve věku 65 až 74 let. Zatímco muži-senioři jsou většinou ženatí (podle údajů z konce roku 2021 ze 70 %), u žen-seniorek jsou početně významné dvě skupiny – vdané a ovdovělé (41 % v každé skupině).

Nejčastějšími příčinami úmrtí bývají u seniorů chronická ischemická choroba srdeční, cévní nemoci mozku, z dalších onemocnění oběhové soustavy pak srdeční selhání, akutní infarkt myokardu (v posledních letech na ústupu) a hypertenzní nemoci. V roce 2021 však byl celkově nejčtenější příčinou úmrtí 65letých a starších osob covid-19, který způsobil téměř každé páté úmrtí seniora.

Zastoupení rodáků, tedy obyvatel, kteří bydlí tam, kde se narodili (měli obec bydliště po narození shodnou s obcí bydliště při sčítání), se snižuje s přibývajícím věkem. Zatímco rodáky byla podle sčítání polovina (50,4 %) všech obyvatel, mezi seniory ve věku 65 a více let bylo rodáků 38,6 %.

Senioři žijí v České republice spíše v menších domácnostech. V rámci jednočlenných domácností převažují mezi seniory ženy (71,5 %) oproti mužům (28,5 %), což souvisí s vyšší nadějí dožití u žen.

U domácností jednotlivců starších 65 let došlo mezi lety 2020 a 2021 ke snížení podílu osob ohrožených příjmovou chudobou téměř o 10 p. b. (z hodnoty 37,4 % na 27,8 %). Zásadní položkou rodinného rozpočtu jsou nepochybně náklady na bydlení, kam se zahrnuje nájemné či úhrada za užívání bytu, platby za energie, vodné a stočné, odvoz odpadu a další služby spojené s bydlením. Domácnosti jednotlivců starších 65 let za ně v roce 2021 vydaly v průměru 68 047 Kč (5 671 Kč za měsíc), což je téměř třetina (32,2 %) jejich spotřebních výdajů.

Od roku 2017 jde v průměru 42 % z celkových výdajů zdravotních pojišťoven na léčbu seniorů ve věku 65 let a více. Největší část finančních prostředků zdravotních pojišťoven vydaných na léčbu seniorů v roce 2020 putovala na léčbu nemocí oběhové soustavy, a to 28,8 mld. Kč, což je 69 % z celkových výdajů pojišťoven na léčbu těchto onemocnění.

U osob nad 65 let sice velmi silně dominuje ekonomická neaktivita, ale i u nich se podíl aktivních značně zvýšil – specifická míra ekonomické aktivity za posledních 10 let vzrostla ze 4,6 % na 7,2 %. Považovat seniory automaticky za neproduktivní složku obyvatelstva tedy není odpovídající, a to stále výrazněji.

Z hlediska vykonávaných ekonomických činností jsou pracující senioři ve vyšší míře zastoupeni v některých odvětvích, zatímco v jiných je jich velmi málo. K těm prvním patří zejména zdravotní a sociální péče, kde pracuje zhruba každý desátý senior (48 tis.), a vzdělávání, kde jich je zaměstnáno 46 tis. Zhruba každý osmý pracující v těchto odvětvích je senior ve věku 60 a více let.

Ke konci roku 2021 žilo bezmála 55 tisíc seniorů (2,7 % ze všech osob ve věku 66 a více let) v některém ze zařízení sociálních služeb. Se zvyšujícím se věkem se zastoupení osob výrazně zvyšuje.

Mezi starobními důchodci převažují ženy, z deseti osob pobírajících v roce 2021 starobní důchod bylo šest žen. Toto vyšší zastoupení žen mezi důchodci souvisí jednak s tím, že se v průměru dožívají vyššího věku a také s tím, že především v minulosti odcházely do důchodu dříve než muži.

Tři čtvrtiny (1 789 tis.) starobních důchodců pobíraly starobní důchod samostatně a zbylá jedna čtvrtina pobírala starobní důchod zároveň s pozůstalostním důchodem. Mezi muži a ženami se tento podíl ale výrazně liší. Zatímco ženy pobíraly starobní důchod v souběhu s vdovským důchodem v 35 % případů, mezi muži pobírajícími starobní důchod dostávala zároveň vdovecký pouze desetina.

Nejčastější pobytovou službou jsou domovy pro seniory, ve kterých žilo ke konci roku 2021 celkem 33,8 tisíc osob (z toho 32,7 tis. ve věku 66 a více let), v domovech se zvláštním režimem to bylo téměř 21 tisíc osob (z toho 18,6 tisíce seniorů).

V prosinci roku 2021 bylo vyplaceno v Česku celkem 358 tisíc příspěvků na péči, z čehož 73 % (260 tis.) bylo vyplaceno seniorům ve věku 60 a více let. V přepočtu na populaci mělo přiznaný nárok na tuto dávku celkem 9,4 % seniorů ve věku 60 a více let.

V prosinci roku 2021 bylo mezi seniory (ve věku 60 a více let) 292 tisíc držitelů průkazu osoby se zdravotním postižením. Z toho bylo 161 tisíc žen a 131 tisíc mužů.

Prudký nástup internetu v posledních letech přinesl fenomén, který nazýváme digitální propastí. Jedná se o zvyšování rozdílů mezi lidmi, kteří používají internet k celé řadě činností a těmi, kteří toho nejsou schopni či ochotni. A právě senioři jsou hlavní skupinou obyvatelstva, která je touto propastí nejvíce zasažena. V roce 2022 internet v Česku nepoužívalo 1 300 tis. obyvatel starších 16 let, 1 100 tis. z nich mělo 65 a více let.

Problémem může být i nepoužívání chytrého telefonu, protože ten ve spojení s aplikacemi dostupnými na internetu, je v posledních letech hlavní hnací silou dalšího rozvoje digitalizace společnosti. Ve věku 16 až 44 let má chytrý telefon a internet v mobilu používá, až na výjimky téměř každý. Oproti tomu v případě lidí starších 65 let využívá toto spojení 30 % z nich a u nejstarších spoluobčanů (75+) používá internet v mobilu jen 15 % osob. Tito lidé jsou taky významně omezeni z používání některých služeb, jako bylo například objednání se na očkování či při komunikaci s úřady online.

Zatímco v mladších věkových kategoriích již v posledních letech podíly uživatelů internetu kolísají těsně pod hranicí 100 %, u starších ročníků je používání internetu stále na vzestupu a daleko před saturací. Za posledních pět let u osob nad 65 let vzrostl podíl těch, co používají internet z jedné třetiny v roce 2017 na jednu polovinu v roce 2022. Ve věku 65 až 74 let internet používá internet dokonce již 60 % osob.

Senioři používají internet nejčastěji ke čtení zpravodajství (44 % seniorů), zasílání e-mailů (41 %), vyhledávání informací o zboží či službách (39 %) a vyhledávání informací o zdraví (37 %). I mezi seniory se najde určité procento osob, které provádí na internetu složitější činnosti. Např. internetové bankovníctví obsluhuje téměř třetina seniorů.

Seznam grafů a tabulek

Grafy

- 1.1 Počet a podíl seniorů 65+ v populaci v letech 1980–2021
 - 1.2 Počet osob ve věku 65+ let na 100 dětí ve věku 0–14 let (index stáří) a počet osob ve věku 20–64 let na 1 osobu ve věku 65+ let v letech 1980–2021
 - 1.3 Senioři 65+ podle věku, pohlaví a rodinného stavu k 31. 12. 2021
 - 1.4 Míry stěhování seniorů 65+ mezi obcemi České republiky v pětiletých věkových skupinách v roce 2021
 - 1.5 Míry úmrtnosti seniorů 65+ v pětiletých věkových skupinách v letech 2017–2021
 - 1.6 Zemřelí senioři 65+ v letech 2019, 2020 a 2021 podle příčin smrti (15 nejčtetnějších příčin v roce 2021)
-
- 2.1 Podíl obyvatel podle obce prvního obvyklého bydliště po narození ve věkových skupinách podle Sčítání 2021
 - 2.2 Podíl seniorů podle obce prvního obvyklého bydliště po narození v krajích podle Sčítání 2021
 - 2.3 Podíl seniorů podle obce prvního obvyklého bydliště po narození ve velikostních skupinách obcí podle Sčítání 2021
-
- 3.1 Hospodařící domácnosti se seniory podle počtu osob v roce 2021
 - 3.2 Roční čisté peněžní příjmy domácností na osobu v letech 2016–2020 podle vybraných typů domácnosti
 - 3.3 Schopnost domácností vycházet se svými příjmy podle typu domácnosti v letech 2020 a 2021
 - 3.4 Podíl osob ohrožených příjmovou chudobou ve vybraných typech domácností v letech 2020 a 2021
 - 3.5 Míra materiální a sociální deprivace podle typu domácnosti v letech 2020 a 2021
- 4.1 Výdaje zdravotních pojišťoven na léčbu seniorů ve věku 65+ podle pohlaví
 - 4.2 Průměrné výdaje zdravotních pojišťoven na jednoho obyvatele podle věku a pohlaví v roce 2020
 - 4.3 Průměrné výdaje zdravotních pojišťoven na jednoho obyvatele u nejnákladnějších diagnóz podle věku v roce 2020

4.4 Struktura výdajů zdravotních pojišťoven za péči o seniory podle věku a skupin diagnóz v roce 2020

4.5 Výdaje na zdravotní péči na jednoho obyvatele ve věku 65+ podle pohlaví a kraje trvalého bydliště v roce 2020

5.1 Míry ekonomické aktivity v 2. čtvrtletí 2012 a 2022

6.1 Příjemci důchodů podle druhu důchodu k 31. 12. 2021

6.2 Příjemci starobních důchodů podle pohlaví a věku k 31. 12. 2021

6.3 Příjemci starobních důchodů podle měsíční výše k 31. 12. 2021

6.4 Struktura příjemců starobních důchodů podle měsíční výše důchodu k 31. 12. 2021

6.5 Klienti pobytových zařízení sociálních služeb podle věku k 31. 12. 2021

6.6 Struktura klientů vybraných pobytových zařízení sociálních služeb podle věku k 31. 12. 2021

6.7 Podíl osob s příspěvkem na péči podle pohlaví a věku, v prosinci 2021

6.8 Vyplacené příspěvky na péči podle stupně závislosti osobám ve věku 60 a více let v prosinci 2021

6.9 Držitelé průkazu osob se zdravotním postižením v prosinci 2021

8.1 Senioři starší 65 let používající mobilní telefon

8.2 Senioři používající internet podle věku

8.3 Senioři ve věku 65–74 let používající internet ve vybraných státech EU v roce 2021

8.4 Senioři a vybrané aktivity na internetu podle věku v roce 2022

Tabulky

1.1 Senioři 65+ podle věku ve vybraných letech

1.2 Demografické události seniorů 65+ ve vybraných letech

2.1 Podíl obyvatel podle prvního obvyklého bydliště po narození podle Sčítání 2021

5.1 Počet pracujících seniorů v ekonomických sektorech ve 2. čtvrtletí 2012 a 2022

7.1 Počet obětí kriminality

7.2 Senioři jako oběti vybraných trestných činů ve srovnání s celkovou populací v roce 2021

Seznam autorů publikace

Mgr. Nikola Čermáková: Oddělení statistiky vzdělávání, zdravotnictví, kultury a sociálního zabezpečení, Kapitola 4

Ing. Táňa Dvornáková: Oddělení sociálních šetření, Kapitola 3

Mgr. Dalibor Holý, Oddělení pracovních sil, migrace a rovných příležitostí, Kapitola 5

Mgr. Romana Lojková: Oddělení statistiky vzdělávání, zdravotnictví, kultury a sociálního zabezpečení, Kapitola 4

Mgr. Michaela Němečková: Oddělení demografické statistiky, Kapitola 1

Mgr. Markéta Pištorová: Oddělení statistiky výzkumu, vývoje a informační společnosti, Kapitola 6

Mgr. Markéta Šafusová: Oddělení demografické statistiky, Kapitola 1

Mgr. Terezie Štyglerová: Oddělení demografické statistiky, Kapitola 1

Mgr. Jakub Vachuška: Oddělení metodiky analýz a diseminace sčítání, Kapitola 2

Ing. Lenka Weichetová, Oddělení statistiky výzkumu, vývoje a informační společnosti, Kapitola 8

Mgr. Jitka Wichová, Oddělení statistiky vzdělávání, zdravotnictví, kultury a sociálního zabezpečení, Kapitola 7

Mgr. Ing. Martin Zelený, PhD., Sekce demografie a sociálních statistik, Koordinace redakčního týmu